

URED ZA
SUZBIJANJE
ZLOUPORABE
DROGA

**NACIONALNI PROGRAM
PREVENCIJE OVISNOSTI
ZA DJECU I MLADE U
ODGOJNO - OBRAZOVNOM
SUSTAVU, TE DJECU
I MLADE U SUSTAVU
SOCIJALNE SKRBI**

za razdoblje od 2010. do 2014. godine

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za suzbijanje zlouporabe droga

**NACIONALNI PROGRAM PREVENCIJE OVISNOSTI
ZA DJECU I MLADE U ODGOJNO - OBRAZOVNOM
SUSTAVU, TE DJECU I MLADE U SUSTAVU
SOCIJALNE SKRBI ZA RAZDOBLJE
OD 2010. DO 2014. GODINE**

Zagreb, lipanj 2010.

Izdavač

Vlada Republike Hrvatske
Ured za suzbijanje zlouporabe droga
Preobraženska 4/II
10 000 Zagreb
Tel.: 01 48 78 122
Fax.: 01 48 78 120
E-pošta: ured@uredzadroge.hr
Internetska stranica: www.uredzadroge.hr

Za izdavača

mr. krim. Dubravko Klarić

Lektura

Marina Nimac, dipl. opći lingvist i fonetičar

Grafičko oblikovanje i tisak

PRINTERA GRUPA

Naklada

300 primjeraka

Zagreb, 2010.

PREDGOVOR

Sukladno Akcijskom planu suzbijanja zlouporabe opojnih droga za 2009.-2012. godinu koji je Vlada Republike Hrvatske donijela **12. veljače 2009.** i Provedbenom programu Akcijskog plana za 2009. godinu koji je usvojilo Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za suzbijanje zlouporabe opojnih droga na sjednici **17. ožujka 2009. godine**, Ured za suzbijanje zlouporabe droga u suradnji s mjerodavnim ministarstvima i ostalim ovlaštenim tijelima osnovao je multidisciplinarnu stručnu radnu skupinu i izradio Nacionalni program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno - obrazovnom sustavu, te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi za razdoblje od 2010. do 2014. godine.

Članovi **Stručne radne skupine ispred ministarstava i ostalih državnih tijela** koji su sudjelovali u izradi ovog nacionalnog programa bili su: mr.sc. Jadranka Ivandić Zimić, Ured za suzbijanje zlouporabe droga, mr.sc. Edita Ružić, Uprava za predškolski odgoj i osnovno obrazovanje, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Kristina Begonja i Nataša Lovrić, Uprava za srednje obrazovanje, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Svjetlana Tomić, Uprava za visoko obrazovanje, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Astrid Horvat i Marija Prišćan, Uprava za zajedničke programe, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Ivanka Taskov, dr.med., Uprava za medicinske poslove, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Natali Sergo Kozumplik, Uprava za socijalnu skrb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Martina Štabi, Uprava za obitelj, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Darko Tot, Agencija za odgoj i obrazovanje, Danko Salopek, Uprava kriminalističke policije, Odsjek maloljetničke delikvencije i kriminaliteta na štetu maloljetnika, Ministarstvo unutarnjih poslova, mr. Željko Petković, Ravnateljstvo policije, Ministarstvo unutarnjih poslova, Marinka Orlić, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, a kao **predstavnici stručnih institucija** prim.dr.sc. Marina Kuzman, dr.med., Služba za zaštitu zdravlja mladih i prevenciju ovisnosti, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, prof. dr. sc. Slavko Sakoman, Odjel za ovisnosti KB-a Sestre Milosrdnice i Referentni centar za ovisnost o drogama Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi i dr. sc. Valentina Kranželić, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet u Zagrebu.

Budući da su iskustva pokazala da se programi prevencije ovisnosti provode segmentirano, povremeno i bez učinkovitih evaluacija i standarda, izrada Nacionalnog programa prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno - obrazovnom sustavu, ali i za djecu i mlade koji su u sustavu socijalne skrbi ima za cilj ujednačiti i izgraditi preventivni sustav na nacionalnoj razini, te osigurati dosljednu i kontinuiranu provedbu preventivnih programa koji trebaju biti jednako dostupni svoj djeci i mladima.

Nacionalni program sadržava sljedeće potprograme i to:

1. Program prevencije ovisnosti za djecu predškolske dobi
2. Program prevencije ovisnosti za djecu školske dobi
3. Program prevencije ovisnosti za studente visokih učilišta
4. Program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi

Osim navedenog, Nacionalni program sadržava i sljedeća poglavlja:

1. Evaluacija preventivnih programa
2. Kriteriji za izradu izvješća o programima prevencije koji se provode na nacionalnoj i lokalnoj razini i kriteriji za bazu projekata/programa prevencije, što uključuje

- 2.1. *Kriterije za EDDRA bazu projekata EMCDDA (Europskog centra za praćenje i kontrolu droga)*
3. *Smjernice za opću strategiju daljnjeg razvoja preventivnih programa u Republici Hrvatskoj*
4. *Zaključna razmatranja*
5. *Financijska sredstva*
6. *Dodatak 1. Standardi učinkovite prevencije ovisnosti i evaluacije.*

U dodatku 1. Standardi učinkovite prevencije ovisnosti i evaluacije opisani su stručna i znanstvena načela i standardi za izradu programa prevencije ovisnosti i evaluacije programa prevencije kojima je cilj pomoći edukatorima i nositeljima školskih preventivnih programa u osmišljavanju i provedbi programa prevencije ovisnosti o drogama te provedbi evaluacije tih programa.

SADRŽAJ

1.	UVOD	7
2.	ANALIZA STANJA	8
2.1.	Analiza stanja - zlouporaba droga među mladima	8
3.	NAČELA I ORGANIZACIJA PROVEDBE PREVENTIVNIH PROGRAMA	10
3.1.	Načela i standardi školskih programa prevencije ovisnosti	10
3.2.	Organizacija i struktura programa prevencije ovisnosti u RH	14
4.	CILJEVI NACIONALNOG PROGRAMA	17
5.	SADRŽAJ I PODRUČJA NACIONALNOG PROGRAMA	18
5.1.	Program prevencije ovisnosti za djecu predškolske dobi	18
5.1.1.	<i>Analiza stanja</i>	18
5.1.2.	<i>Ciljevi</i>	20
5.1.3.	<i>Ciljane skupine</i>	20
5.1.4.	<i>Mjere i provedbene aktivnosti</i>	20
5.2.	Program prevencije ovisnosti za djecu školske dobi	23
5.2.1.	<i>Analiza stanja - osnovno i srednjoškolsko obrazovanje</i>	23
5.2.2.	<i>Osnovni cilj</i>	26
5.2.3.	<i>Ciljane skupine</i>	26
5.2.4.	<i>Mjere i aktivnosti</i>	26
5.3.	Program prevencije ovisnosti studenata na visokim učilištima	34
5.3.1.	<i>Analiza stanja – visoko obrazovanje</i>	34
5.3.2.	<i>Osnovni cilj</i>	35
5.3.3.	<i>Ciljane skupine</i>	35
5.3.4.	<i>Mjere i aktivnosti</i>	35
5.4.	Program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi	37
5.4.1.	<i>Osnovni cilj</i>	38
5.4.2.	<i>Ciljane skupine</i>	39
5.4.3.	<i>Mjere i aktivnosti</i>	39
6.	EVALUACIJA PREVENTIVNIH PROGRAMA	44
7.	KRITERIJI ZA IZRADU IZVJEŠĆA O PROGRAMIMA PREVENCIJE KOJI SE PROVODE NA NACIONALNOJ I LOKALNOJ RAZINI I STANDARDIZIRANI NAČINI PRIKUPLJANJA PODATAKA ZA BAZU PROJEKATA PREVENCIJE	47
7.1.	Kriteriji za EDDRA bazu projekata EMCDDA	47
8.	SMJERNICE ZA STRATEGIJU DALJNJEG RAZVOJA PREVENTIVNIH PROGRAMA U REPUBLICI HRVATSKOJ	49
9.	ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	50
10.	FINANCIJSKA SREDSTVA	51
11.	DODATAK 1. STANDARDI UČINKOVITE PREVENCIJE OVISNOSTI I EVALUACIJE	53
12.	LITERATURA	61

1. UVOD

U provedbi Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe droga za 2006.-2012. godinu treba osobitu pozornost posvećivati razvijanju sustava prevencije ovisnosti među djecom i mladima, pri čemu važnu ulogu imaju programi primarne prevencije usmjereni na opću populaciju djece i mladih, njihove obitelji, nastavnike, učitelje, odgojitelje i ostale relevantne subjekte. Uz takve programe nužno je usmjeriti se i na rano identificiranje rizične skupine djece i mladih za koje je potrebno razvijati posebne zaštitne preventivne programe, kao i na unapređenje mjera sekundarne prevencije, odnosno ranog otkrivanja konzumenata droga, kako bi se spriječilo da eksperimentiranje s drogama preraste u ovisnost.

Medicinski institut (IOM - <http://www.iom.edu/>) je 1994. predložio novu klasifikaciju prevencije na univerzalnu, selektivnu i indiciranu, koja zamjenjuje prijašnji koncept primarne, sekundarne i tercijarne prevencije. Glavni princip IOM klasifikacije je usredotočiti se na skupine prema pretpostavci rizika za zlouporabu droga, jer se na navedenoj podjeli zasniva i spektar intervencija. Razlika između univerzalne-selektivne-indicirane prevencije je razina "filtra" koji se primjenjuju za pripisivanje rizika. Za univerzalnu prevenciju filter ne postoji (svi su shvaćeni kao jednak – nizak rizik). Za selektivnu prevenciju filteri su socijalni i demografski pokazatelji povezani uglavnom s grupama: marginalizirane etničke manjine, mladi u depriviranim okruženjima, mladi prijestupnici, rizične obitelji, dakle prilično "sirov" filter. Za indiciranu prevenciju, pak, rizični pojedinci trebaju imati "dijagnozu", dakle rizično stanje, primjerice poremećaj pažnje/hiperaktivni poremećaj (ADHD), koje visoko korelira s kasnijom pojavom ovisnosti. Navedenu klasifikaciju prihvatio je i Europski centar za praćenje droga i ovisnosti i droga te ostale europske institucije koje djeluju na području prevencije ovisnosti.

Međutim, bez obzira na navedene podjele i stupnjeve rizika, treba kontinuirano raditi na edukaciji cijele populacije o štetnosti i utjecaju droga, te socijalno-zdravstvenim posljedicama zlouporabe droga u društvu, ali usporedo razvijati i mjere za smanjenje ponude droga, odnosno raditi na smanjenju dostupnosti droga, suzbijanju kriminaliteta vezanog za zlouporabu droga te razvijanju učinkovite kaznene politike. S obzirom na mnogobrojne čimbenike koji utječu na konzumiranje droga i pojavu ovisnosti kod mladih, programi prevencije ovisnosti i rada s djecom i mladima trebaju biti usmjereni u pravcima koji će razvijati svestranije njihove interese, kreativnost i sposobnosti, te im stvoriti mogućnost da se razviju u osobu koja će uspješno obnašati sve svoje životne uloge. Također, iznimne napore potrebno je uložiti u rano otkrivanje rizičnih skupina djece i mladih te onih koji potječu iz rizičnog obiteljskog i socijalnog okruženja ili pak onih koji pokazuju poremećaje u ponašanju i započeli su s konzumiranjem sredstava ovisnosti, a kako bi se spriječila daljnja zloporaba tih sredstava i pojava ovisnosti. Preventivni programi u obiteljskom okruženju trebaju poboljšati obiteljsko povezivanje i odnose uključujući roditeljske vještine, praksu za razvoj komunikacije i nametanje obiteljske politike za nekorisćenje supstanci. Ukratko, usredotočenje na obiteljske intervencije za opću populaciju mogu pozitivno promijeniti specifično obiteljsko ponašanje koje može smanjiti kasniji rizik od konzumiranja droga¹.

1 NIDA Research "Preventing Drug Use among Children and Adolescents: A Research- Based Guide for Parents, Educators, and Community Leaders, Second Edition", posjećeno 27. studenog 2003. na mrežnoj stranici www.drugabuse.gov/Prevention/Prevopen.html

Budući da je obitelj prvi odgojni i zaštitni čimbenik u razvoju mlade osobe, nužno je posebnu pozornost usmjeriti na izgradnju i jačanje kvalitetnih i poticajnih odnosa među njenim članovima, što uključuje i poboljšanje roditeljskih znanja i vještina, te time i unapređenje njezine odgojne funkcije.

2. ANALIZA STANJA

2.1. Analiza stanja - zlouporaba droga među mladima

U Republici Hrvatskoj uočen je stalan trend porasta broja osoba liječenih zbog zlouporabe droga. Prema svim pokazateljima, u Republici Hrvatskoj posljednjih se godina povećala ponuda droga, koja je postala i raznovrsnija, a istodobno se time povećala i dostupnost droga, što je prouzročilo povećan trend konzumiranja droga, osobito među mladima. Djeca u dobi od 0-14 godina (754.634 osobe) čine 17,1%, a mladi u dobi od 15 do 29 godina (898.734 osobe) 20,25% ukupnog stanovništva Republike Hrvatske. Sveukupno djeca i mladi čine 37,35% stanovništva Republike Hrvatske. Prema istraživanjima koja su provedena u Republici Hrvatskoj u 1994./95. godini, broj osoba ovisnih o drogama u znatnom je porastu u odnosu na prijeratne godine. Tako se na savjetovanju "Zajednički u borbi protiv ovisnosti" održanom u Puli 1995. u organizaciji Ministarstva rada i socijalne skrbi govorilo o 10.000 ovisnika o drogama. Također od 2000. do 2006. bilježi se stalno povećanje broja osoba koje su bolnički i ambulantno liječene u sustavu. Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, u registru za praćenje ovisnosti do kraja 2007. zabilježeno je **25.720** osoba koje su liječene zbog zlouporabe droga, dok je tamna brojka ovisnika dva do tri puta veća. U 2001. broj osoba koje su liječene zbog ovisnosti i zlouporabe droga povećan je za 27 posto u odnosu na 2000., u 2002. u odnosu na 2001. godinu za 9,2 posto, da bi se u 2003. u odnosu na 2002. broj osoba smanjio za 2,3 posto, što znači da je ukupno povećanje broja osoba u sustavu tretmana od 2000. do 2003. godine bilo oko 34 posto, odnosno svake se godine u sustav za liječenje javilo od 1.800 do 2.500 novih ovisnika (najviše 2001. kada ih je bilo 2.548, od kojih 1.066 opijatskih)². Od 2004. do 2008. broj novih osoba u sustavu raste sporije i kreće se od **1.619** u 2004. do **2.001** u 2006. godini. Broj novih osoba koje na liječenje dolaze zbog opijatske ovisnosti relativno je stabilan i u posljednjih nekoliko godina kreće se prosječno oko **800** godišnje. Najviše je osoba liječeno zbog heroina (oko 76%), zatim zbog zlouporabe marihuane (oko 13%), a ostala su sredstva malo zastupljena. Prema podacima MUP-a, najveće zapljene heroina u razdoblju od 2000. do 2007. ostvarene su 2004. godine (114 kg 431 g), ukupan broj ostvarenih zapljena bio je najveći 2006. godine (7.049), dok su najveće količine droga zaplijene 2007. godine kada su zaplijene najveće količine kokaina (104 kg 703 g) od 2003. godine (Izješće o provedbi Nac. strategije 2007.). Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova vezanih uz kazneno djelo "zlouporaba opojnih droga" koje su počinile maloljetne osobe, primijećen je konstantan udio (4-5%) ovih kaznenih djela u ukupnom broju procesuiranih kaznenih djela iz članka 173. Kaznenog zakona.

2 Vidi u Izješća o provedbi Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe opojnih droga za 2003., 2004., 2005., 2006. i 2007.

Nadalje, rezultati ESPAD-ovog³ istraživanja za 2003. godinu pokazuju da je Hrvatska po raširenosti uzimanja droga kod mladih, među europskim zemljama s uzlaznim trendom. Hrvatska je po uzimanju marihuane 1999. godine bila u prosjeku europskih zemalja, dok je 2003. godine iznad europskog prosjeka za 1 posto. Raširenost uzimanja ekstazija među mladima je 4 posto, te je Hrvatska po uzimanju te droge na 8. mjestu u Europi. U 2007. je u Hrvatskoj kao i u većini drugih europskih država došlo do smanjenja uporabe ekstazija te broja učenika koji su uzeli marihuanu barem jednom u životu, ali se povećao broj mladih koji su problematično konzumirali marihuanu, odnosno uzeli je 40 puta i više u životu. Premda su ti udjeli 5 posto za dječake i 2 posto za djevojčice, zabrinjavajući je podatak da u otprilike 3 prosječna razreda srednje škole postoji 5 dječaka i 2 djevojčice koje problematično koriste marihuanu i koji su izuzetno rizični za pojavu ovisnosti (ESPAD 2007.). Prema podacima ESPAD-ovog istraživanja za 2007. godinu, u posljednjih 12 mjeseci barem je jednom pilo alkohol 84 posto mladih, dok se barem jednom u posljednjih 12 mjeseci opilo 43 posto mladih, što je više od prosjeka europskih zemalja koje su sudjelovale u istraživanju.⁴ Sve to govori da je iznimno važno razvijati programe prevencije ovisnosti usmjerene na prevenciju svih oblika ovisnosti, a posebice prevenciju ovisnosti o alkoholu, cigaretama i drugim legalnim sredstvima.

U novije vrijeme sve su učestaliji i drugi oblici tzv. modernih ovisnosti od kojih su najznačajniji ovisnost o kockanju i ovisnost o internetu, međutim o raširenosti te problematike među djecom i mladima još uvijek nema egzaktnih pokazatelja, a programi prevencije tih oblika ovisnosti provode se u sklopu redovitih preventivnih programa, najviše kroz odgojno - obrazovni sustav i zdravstveni sustav.

Važno je imati na umu da su legalne droge, tj. alkohol i cigarete, za djecu i mlade u dobi do 18. godine ilegalne, jer je prodaja tih proizvoda djeci i mladima zakonom zabranjena (Zakon o ograničavanju uporabe duhanskih proizvoda, NN br. 125/08 i Zakon o trgovini, NN br. 87/08, 96/08, 116/08, Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti (NN br: 138/06.)) te stoga u provedbi ovih programa značajniju ulogu treba zauzeti i represivni sustav, posebice Državni inspektorat, policija, Državno odvjetništvo i sudovi.

Također, Zakon o priređivanju igara na sreću i nagradnih igara (Narodne novine, br. 83/2002 i 149/2002) - u daljnjem tekstu Zakon, propisivao je sustav i uvjete priređivanja igara na sreću u koje spadaju i kladioničke igre, a važio je do 1. siječnja 2010. godine. Tim zakonom bilo je propisano da su posjet i sudjelovanje u kladioničkim igrama dopušteni samo punoljetnim osobama koje su dokazale svoj identitet. Novim Zakonom o igrama na sreću (Narodne novine, broj 87/2009) koji je stupio na snagu 1. siječnja 2010. godine, također se zabranjuje primanje uplata za kladenje od osoba mlađih od 18 godina, a u slučaju sumnje u ispunjenje ovih uvjeta, igrač je dužan priređivaču pružiti dokaze o svojoj punoljetnosti.

Može se ustvrditi da su najčešći razlozi zlorabe droga i drugih sredstava ovisnosti među djecom i mladima socijalna afirmacija u vršnjačkim skupinama, osobni proble-

3 Vidi The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD) za 2003. i 2007. (Europsko istraživanje o pušenju, pijenju alkohola, uporabi droga i rizičnim čimbenicima među učenicima), Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb 2004. i 2009.

4 Vidi The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD) za 2007. (Europsko istraživanje o pušenju, pijenju alkohola, uporabi droga i rizičnim čimbenicima među učenicima), Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb 2004. i 2009.

mi, težnja za ugodom, znatiželja, problemi u obitelji, nepovoljni opći uvjeti života i neznanje. Mladi u razdoblju adolescencije skloni su izražavanju supkulturnog bunta protiv vrijednosti odraslih i prihvaćanju drugačijih trendova koji su primjereniji njihovoj generaciji. Nadalje, djeca i mladi čiji su roditelji nedovoljno angažirani u njihovom odgoju skloniji su zlouporabi droga, a pojačana konzumacija droga prisutna je kod djece čiji su roditelji pretjerano strogi ili pak popustljivi u odgoju. Također je pojačana sklonost za droge prisutna i kod adolescenata s poremećenim odnosima u obitelji, kao i kod onih čiju obitelj karakterizira manjak roditeljskog nadzora i emocionalne bliskosti. S obzirom na mnoge čimbenike koji utječu na konzumiranje droga i pojavu ovisnosti kod mladih, programi prevencije ovisnosti i rada s djecom i mladima trebaju biti usmjereni na razvijanje svestranijih njihovih interesa, kreativnosti i sposobnosti, te im stvoriti mogućnost da se razviju u osobu koja će uspješno obnašati sve svoje životne uloge. Također, iznimne napore potrebno je uložiti na rano otkrivanje rizičnih skupina djece i mladih te onih koji potječu iz rizičnog obiteljskog i socijalnog okruženja ili pak onih koji pokazuju poremećaje u ponašanju i započeli su s konzumiranjem sredstava ovisnosti, kako bi se spriječila daljnja zlouporaba tih sredstava i pojava ovisnosti.

3. **NAČELA I ORGANIZACIJA PROVEDBE PREVENTIVNIH PROGRAMA**

3.1. **Načela i standardi školskih programa prevencije ovisnosti**

U zemljama Europske Unije provode se s različitim intenzitetom i učestalošću programi *univerzalne, selektivne i indicirane prevencije*. U većini europskih zemalja provode se programi univerzalne prevencije u obliku medijskih kampanja s ciljem promicanja zdravlja, obiteljski orijentirani programi te preventivni programi utemeljeni na politici lokalne zajednice. Programi selektivne prevencije koji se provode u zemljama EU-a usmjereni su na rizične skupine i uglavnom se temelje na vježbanju životnih vještina. Svi programi prevencije trebaju biti strukturirani po tzv. logičkom modelu koji uključuje procjenu stanja u lokalnoj zajednici, teorijske osnove iz kojih proizlaze hipoteze za planiranje mjera iz programa, komponente i sadržaj programa, ciljeve programa, indikatore i rezultate evaluacije.

Prema istraživanjima NIDE⁵, **načela planiranja i provedbe programa prevencije ovisnosti** su sljedeća:

Preventivni programi trebaju poslati jasnu poruku o štetnosti svih oblika konzumiranja sredstava ovisnosti, samostalno ili u kombinaciji, uključujući konzumiranje legalnih sredstava kao što su duhan i alkohol, konzumiranje ilegalnih droga (marihuane i heroína) i neprimjereno uzimanje legalnih supstanci (inhalanti), lijekova koji se dobivaju na recept i druga sredstva ovisnosti kao što su klađenje, Internet i slično. Programi pre-

5 Vidi u National Institute of Drug Abuse NIDA objavio je na svojim stranicama www.drugabuse.gov//Prevention/Prevopen.html dokument pod nazivom "Preventing Drug Use among Children and Adolescents: A Research- Based Guide for Parents, Educators, and Community Leaders, Second Edition" (posjećeno 27. studenog 2003.).

vencije trebaju se usmjeriti na smanjenje rizičnih i osnaživanje zaštitnih čimbenika, primjenjujući tri razine prevencije (*univerzalnu, selektivnu i indiciranu*) te s obzirom na stupanj rizika ciljanih skupina planirati specifične intervencije.

Preventivni program nužno treba poslati poruku o vrsti problema konzumiranja droga i ovisnosti u lokalnoj zajednici, jer da bi u sustavu školstva bili učinkoviti, trebaju biti nadopunjeni programima u zajednici usmjerenim na različite supkulturne skupine djece i mladih rizičnog ponašanja, na obitelj i općenito na širu populaciju građana. Preventivni program u zajednici trebaju obuhvatiti multidisciplinarna područja – primjerice, škole, klubove, organizacije za borbu protiv ovisnosti i medije.

Preventivni programi u obiteljskom okruženju trebaju se usmjeriti afirmaciji pozitivnog roditeljstva (sukladno *Preporuci Rec (2006) 19 Odbora ministara državama članicama o politici potpore pozitivnom roditeljstvu (Recommendation Rec (2006) 19 of the Committee of Ministers to member states on policy to support positive parenting)* i *Pojašnjavajućem izvješću uz Preporuku*) i biti osmišljeni za poboljšavanje obiteljskog povezivanja i odnosa uključujući i roditeljske vještine, praksu za razvoj roditeljskih vještina, diskusiju, razvijanje obiteljske politike za nekorištenje supstanci, trening i edukaciju o drogama. Usmjerenje na obiteljske intervencije za opću populaciju mogu pozitivno promijeniti specifično obiteljsko ponašanje koje može smanjiti kasniji rizik od konzumiranja droga i značajno ojačati ulogu obitelji u prevenciji ovisnosti.

Preventivne programe treba razviti u sklopu predškolskog odgoja što znači da se preventivni programi trebaju početi provoditi već u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja, osmišljeni i usmjereni na što ranije otkrivanje predškolskih rizičnih čimbenika za konzumiranje droga, kao što su agresivno ponašanje, slabe socijalne vještine i teškoće učenja, te na ranu intervenciju usmjerenu tim čimbenicima.

Preventivni programi za djecu u osnovnoj školi trebaju imati za cilj povećanje znanja, socijalnog i emocionalnog učenja, te otkrivanje rizičnih čimbenika za konzumiranje droge kao što su rana agresivnost, loše znanje i školski neuspjeh. Edukacija za djecu u osnovnim školama treba biti usmjerena na samokontrolu, emocionalnu svjesnost, komunikaciju, rješavanje problema u odnosima s drugim ljudima te podupiranje i razvijanje vještina i znanja.

Preventivni programi za mlade i starije srednjoškolce i studente trebaju povećati znanje i socijalnu kompetenciju za usvajanje i razvijanje komunikacije, odnosa s vršnjacima, samoučinkovitosti, vještine za odupiranje konzumiranju droga te pojačavanje anti-droga stavova i osnaživanje osobnih prednosti za neuzimanje droga.

Programi se trebaju provoditi kontinuirano i svaki preventivni program treba uključivati edukaciju za učitelje, nastavnike i odgojitelje o prevenciji ovisnosti, te edukaciju o tehnikama vođenja razreda, odnosno kvalitetno vođenje učenika kroz nastavu i svakodnevni rad kojim se može utjecati i na promjenu ponašanja učenika. Stvaranje pozitivnog i podržavajućeg ozračja u razredu pridonosi boljem učenju i većoj posvećenosti obrazovnim ciljevima. Takve edukacije mogu pomoći ne samo učiteljima/nastavnicima, nego i učenicima da razviju pozitivno ponašanje, postignuća, akademsku motivaciju i ispunjavanje školskih obaveza, čime se pridonosi unaprjeđenju cjelokupnog ozračja u školi.

Na kraju svakako treba spomenuti kako je ulaganje u prevenciju u mnogim (stranim, dok ne dobijemo i neka domaća) istraživanjima dokazano **financijski isplativo**.

Standardi učinkovitih preventivnih programa

EMCDDA⁶ je na temelju istraživanja učinkovitosti programa objavila neke standarde programa koji govore o učinkovitim pristupima u prevenciji ovisnosti u školskom okruženju:

Socijalni utjecaji

Programi koji se temelje na socijalnim utjecajima su učinkoviti, no podatci pokazuju kako s protekom vremena taj učinak opada. Posebno važan teorijski koncept, koji također čini programe učinkovitim, je koncept normativnih vjerovanja koji spada pod socijalne utjecaje.

Intervencije temeljene na životnim vještinama

Programi koji uključuju poučavanje i vježbanje životnih vještina imaju pozitivne učinke na samopoštovanje, odolijevanje pritisku vršnjaka i korištenje sredstava ovisnosti u usporedbi s klasičnim programima. Ipak, danas postoje i neka istraživanja koja su u pitanje dovela učinak treninga odolijevanja pritisku vršnjaka.

Programi/komponente programa koje sadržavaju informacije o drogama

Učinci programa koji su usmjereni na podizanje razine znanja kao strategije promjene ponašanja imaju ograničene učinke. Takvi programi povećavaju znanje o drogama, ali nemaju većeg utjecaja od programa koji ciljaju na ponašanje putem razvoja socijalnih i životnih vještina.

Ipak, novija istraživanja upućuju na potrebu uključivanja informacija o drogama u programe prevencije ovisnosti, ali uz neke preporuke:

- informacije trebaju biti razvojno prikladne učenicima
- primjenjive na njihova životna iskustva
- usmjerene na kratkoročne učinke na njihov život
- trebaju se odnositi na učinke sredstava ovisnosti te posljedice za osobe koje ih koriste
- trebaju biti točne, korektne te usmjerene na kratkoročne posljedice korištenja sredstava ovisnosti
- o učincima sredstava ovisnosti treba govoriti iskreno i otvoreno
- postoje i učinci zbog kojih se droge uzimaju, ali naglasak treba biti na negativnim učincima droga – time se zadržava kredibilitet kod korisnika programa.

Uključivanje vršnjaka

Istraživanja imaju oprečne rezultate kada je u pitanju vršnjačka pomoć u prevenciji ovisnosti. Slažu se oko toga da vršnjačka pomoć tek treba dokazati svoj učinak na prevenciju ovisnosti prije nego li se uključi u programe.

⁶ <http://www.emcdda.europa.eu/themes/best-practice/evidence/universal-prevention/school>

Nastavci programa – ponavljanje/pojačavanje

Programi koji u planu imaju dodatne lekcije/sadržaje koji će se provoditi i nakon samog programa imaju veći učinak. Poznato je da učinci programa koji sadržavaju treninge životnih vještina s vremenom opadaju, ali moguće ih je zadržati podsjećanjem na program u obliku dodatnih aktivnosti u kasnijim razvojnim fazama.

Interaktivne metode u programima

Interaktivne tehnike i metode u programu povećavaju vjerojatnost njegovog učinka. Istraživanja pokazuju da interaktivne metode poučavanja imaju nadmoć nad klasičnim oblicima poučavanja – dakle prednost u programima prevencije ovisnosti imaju igranje uloga, diskusije u malim grupama, radionički tip rada.

U Republici Hrvatskoj preventivni programi u sustavu školstva su iznimno značajni u cjelokupnoj provedbi Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe opojnih droga, te su kao takvi izrađeni i provode se s ciljem motiviranja učenika za odabir zdravih stilova života, pravilnog organiziranja slobodnog vremena, razvijanja samopoštovanja i socijalnih vještina, kao i pružanja pomoći obiteljima i nastavnicima kako bi na vrijeme uočili i spriječili problem zlouporabe droga kod učenika.

Načela provedbe programa prevencije ovisnosti svakako treba prilagoditi posebnim obilježjima uže i šire socijalne sredine, te je potrebno pridržavati se nekoliko glavnih stručnih načela provedbe programa prevencije ovisnosti, koji su nastali na temelju dugotrajnih studija i istraživanja, a trebali bi pomoći edukatorima i nositeljima školskih preventivnih programa da promišljaju, planiraju i uspostave bazu podataka iz istraživanja kao temelj za programe prevencije ovisnosti o drogama u okvirima škole, ali i šire društvene zajednice.

Načela kojih se treba pridržavati pri donošenju ovih programa i njihovoj provedbi su:

1. Pridržavati se prava i zaštite djece propisanih međunarodnim konvencijama, posebice glede zaštite njihova zdravlja, života i dostojanstva.
2. Programe i aktivnosti prilagoditi dobi djece i njihovim razvojnim i psiho-fizičkim mogućnostima.
3. S rizičnim skupinama djece primjenjivati individualni pristup i specijalno zaštitne programe.
4. Programe prevencije ovisnosti provoditi zbog prevencije svih oblika ovisnosti i konzumiranja legalnih i ilegalnih sredstava ovisnosti.
5. Školske preventivne programe prilagoditi obilježjima lokalne sredine te ih nadopuniti s programima u zajednici.
6. Osigurati kontinuitet provedbe preventivnih programa, te da preventivni programi budu dugotrajni s ponavljajućim intervencijama.
7. U školske preventivne programe potrebno je integrirati programe za roditelje s ciljem poboljšanja obiteljskog povezivanja i odnosa uključujući i roditeljske vještine, te jačanja uloge obitelji u prevenciji ovisnosti.
8. Zdravstveni odgoj i edukaciju djece i roditelja provoditi s ciljem usvajanja zdravog načina življenja i prevencije svih oblika rizičnog ponašanja, a ne samo prevencije ovisnosti.

9. Planirati i provoditi osmišljenu, ciljanu i primjerenu edukaciju odgojitelja, nastavnika i stručnih suradnika.
10. Provoditi redovitu evaluaciju (procesnu i evaluaciju ishoda) provedbe programa koja treba biti planirana istodobno kada se planira i program te biti sastavni dio strateškog planiranja i provedbe svih projektnih aktivnosti.

3.2. **Organizacija i struktura programa prevencije ovisnosti u Republici Hrvatskoj**

Nacionalnom strategijom suzbijanja zlouporabe droga za 2006.-2012. godinu i Akcijskim planom suzbijanja zlouporabe droga za 2009.-2012. godinu utvrđene su zadužbe pojedinih ministarstava i tijela državne uprave, posebice Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti i Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, u osmišljavanju, planiranju i provedbi preventivnih programa.

- a. **Odgojno - obrazovni sustav** je preuzeo najveći dio odgovornosti za organizaciju i provedbu programa prevencije ovisnosti u odgojno - obrazovnim ustanovama i visokim učilištima kojima je osnovni cilj smanjiti zanimanje djece i mladih za iskustvanjem droga i drugih sredstava ovisnosti. Važnu ulogu u provođenju različitih preventivnih aktivnosti na razini odgojno -obrazovnih ustanova imaju učitelji, nastavnici i koordinatori školskih preventivnih programa, a na razini područne i regionalne samouprave županijski koordinatori i županijsko povjerenstvo. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa zaduženo je za osiguranje provedbe preventivnih programa u odgojno - obrazovnim ustanovama. Preventivni programi u odgojno - obrazovnom sustavu su usmjereni na opću populaciju djece i mladih, njihove obitelji, nastavnike, učitelje, odgojitelje i ostale relevantne subjekte, ali i na rano identificiranje rizične skupine djece i mladih za koje je potrebno razvijati specijalno zaštitne preventivne programe.
- b. **Sustav zdravstva** - U programu mjera zdravstvene zaštite kroz sustav zdravstva provode se mjere primarne, sekundarne i tercijarne prevencije bolesti i drugih stanja koja ugrožavaju ljudsko zdravlje i dobrobit, te tako i prevencije zlouporabe psihoaktivnih droga. U mjerama primarne i rane sekundarne prevencije zdravstveni sustav sudjeluje u prvom redu putem službi školske medicine i službi za prevenciju ovisnosti Zavoda za javno zdravstvo, kroz suradnju sa školskim preventivnim programima, kako u sklopu redovite nastave tako i kroz dodatne izvanškolske aktivnosti te kroz rad s roditeljima i stručnim službama škole. Rana sekundarna prevencija za djecu, mlade i njihove obitelji, koja na bilo koji način pokazuju rizičnost za neprilagođeno ponašanje, temelji se na povezanosti i suradnji škola te navedenih službi uz uključivanje liječnika obiteljske medicine i centara za socijalnu skrb. Zdravstveni djelatnici sudjeluju i u posebnim programima prevencije ovisnosti na lokalnim razinama zajedno s drugim sektorima i/ili organizacijama civilnog društva.
- c. **Sustav socijalne skrbi** - Prema rizičnoj skupini djece i mladih prioritetno se poduzimaju mjere obiteljsko-pravne zaštite i mjere socijalne skrbi, bilo da se radi o djeci iz rizičnog obiteljskog okruženja ili o djeci i mladima rizičnog ponašanja. Ovakvo

poduzimanje mjera u interesu djece spada u djelokrug primarne prevencije, ako se postupa na temelju zakonskih propisa iz socijalne skrbi i obiteljsko-pravne zaštite, ili kada se prema Zakonu o suzbijanju droga postupa prema eksperimentatorima, dakle osobama koje su na razini povremenog eksperimentiranja s lakim drogama prije nego što se razvije ovisnost. Sustav socijalne skrbi je prioritarno skrbnički sustav od kojeg se upravo očekuje preventivno djelovanje na ovom području i pravodobno pružanje mjera zaštite rizičnoj skupini djece i mladih. Preventivno djelovanje Centara za socijalnu skrb upravo se sastoji u tome da se mjerama iz djelokruga socijalne skrbi pravodobno obuhvaćaju djeca i mladi kako bi se na vrijeme zaustavio proces razvijanja ovisnosti o alkoholu i drogama. Kako bi se doista to i dogodilo, u Centrima za socijalnu skrb potrebno je podići razinu znanja i kompetentnosti stručnih radnika kroz dodatne edukacije. U borbi protiv ovisnosti o alkoholu i drogama potrebno je istaknuti i ulogu centara u provođenju posebnih obveza, osobito posebne obveze uključivanja u postupak odvikavanja od droge ili druge ovisnosti koju može državni odvjetnik za mlade uvjetovati u pretpripremnom postupku prema počinitelju kaznenog djela ili prekršaja u vezi s drogama, ili je kao odgojnu mjeru može izreći sudac za mlade ili prekršajni sud kada je maloljetnik ili mlađi punoljetnik počinio prekršaj ili kazneno djelo vezano uz droge.

- d. **Sustav socijalne sigurnosti** - Obiteljski centri su ustanove u djelokrugu obitelji, a njihovo osnivanje i djelovanje uređeno je člankom 80. Zakona o socijalnoj skrbi. Od 2006. do 2009. godine osnovano je ukupno 17 obiteljskih centara za područja Istarske, Koprivničko-križevačke, Primorsko-goranske, Splitsko-dalmatinske, Sisačko-moslavačke, Vukovarsko-srijemske, Zadarske, Bjelovarsko-bilogorske, Dubrovačko-neretvanske, Krapinsko-zagorske, Ličko-senjske, Varaždinske, Virovitičko-podravske, Karlovačke, Požeško-slavonske, Šibensko-kninske županije i Grada Zagreba. Poseban naglasak u radu obiteljskih centara stavljen je na pružanje podrške obitelji u svladavanju izazova današnjice, a osobito u pružanju savjetodavne pomoći roditeljima u odgoju djeteta. Primjeri takvih aktivnosti su organiziranje slobodnih i savjetodavnih aktivnosti prilagođenih potrebama roditelja ili roditelja i djece, čime se pridonosi stabilnosti partnerskih odnosa te odnosa roditelj - dijete. Nadalje, obiteljski centri pokazali su se osobito aktivni u prevenciji neželjenih oblika ponašanja djece, ali i razvijaju pozitivan odnos i povjerenje unutar obitelji i socijalnog okruženja djece. Obiteljski centri su sadržajno sasvim novi institucionalni oblik servisa namijenjenog obitelji koji ima ponajprije savjetodavnu i preventivnu svrhu, a njihov rad temelji se na načelu dragovoljnosti korisnika. Osim navedenog, obiteljski centri organiziraju i provode grupne programe podrške namijenjene pojedinim socijalnim skupinama, organiziraju javna predavanja i rasprave o određenim pitanjima u području obitelji, roditeljstva, podizanja i odgoja djece te odnosa među mladima, potiču građanstvo, javne institucije i udruge građana za sudjelovanje u aktivnostima koje preveniraju nastanak rizičnih okolnosti po obitelj i njene članove i slično.

S ciljem prevencije ovisnosti, obiteljski centri provode sljedeće aktivnosti:

- organiziraju tematske roditeljske sastanke s ciljem prevencije ovisnosti mladih, konzumiranja alkohola i pušenja,

- provode radionice s ciljem edukacije djece kako da zastupaju sebe i poštuju druge
- organiziraju provođenje slobodnog vremena s ciljem prevencije ovisnosti,
- provode projekte vršnjačke pomoći usmjerene prevenciji zlouporabe opojnih droga i svih drugih oblika ovisnosti kod mladih,
- promiču i unapređuju zdrave stilove života mladih s ciljem promjene stavova vezanih uz konzumiranje sredstava ovisnosti,
- senzibiliziraju javnost putem tiskanja letaka, plakata i drugih stručno edukativnih materijala, npr. brošura, priručnika i sl.,
- organiziraju okrugle stolove, edukativna predavanja, info –štanove i sl.,
- organiziraju sportske radionice i susrete te obiteljska druženja u prirodi s ciljem promicanja zdravih stilova života,
- provode radionice za razvijanje pozitivne slike o sebi, samopouzdanja i samopoštovanja kao i kreativne radionice za kvalitetno provođenje slobodnog vremena,
- provode programe psihosocijalne podrške roditeljima djece ovisnika,
- provode radionice za stjecanje znanja o uspješnom roditeljstvu,
- provode programe posttretmanskog prihvata mladih nakon duljeg boravka u ustanovi, namijenjene djeci i mladima koji su otpušteni iz institucije,
- provede programe “Učimo zajedno” i “Pomoć u učenju”.

Preventivni programi na razini lokalne zajednice

Programi prevencije ovisnosti u Republici Hrvatskoj ostvaruju se prvenstveno na razini lokalnih zajednica, odnosno županija, kao multidisciplinarni aktivnosti u kojima sudjeluju različiti sektori od školstva, zdravstva, socijalne skrbi, organizacija civilnog društva i medija. U Republici Hrvatskoj je 21 županija, a u svima je osnovano županijsko povjerenstvo za suzbijanje zlouporabe droga u koje su uključeni stručnjaci iz školstva, socijalne skrbi, zdravstva, organizacija civilnog društva, županijskih ureda državne uprave i ostalih relevantnih institucija koje djeluju u području suzbijanja zlouporabe droga. Povjerenstvo za suzbijanje zlouporabe droga na razini županija ima primarnu zadaću da koordinira, planira i prati provedbu programa na području prevencije, liječenja i suzbijanja zlouporabe droga na razini lokalne zajednice i zaduženo je za izradu Akcijskog plana na razini županija. Preventivni programi na razini lokalne zajednice usmjereni su najčešće na opću populaciju, ali uključuju i pojačane aktivnosti prema djeci i mladima koji su s obzirom na socijalne i obiteljske uvjete rizični za pojavu ovisnosti. Preventivni program u zajednici uglavnom obuhvaćaju multidisciplinarna područja kao što su škole, klubovi mladih, zdravstvene i socijalne ustanove za borbu protiv ovisnosti, organizacije civilnog društva i mediji. Preventivne programe u lokalnoj zajednici trebaju poduprijeti lokalni političari, odgojno - obrazovne ustanove (od vrtića do sveučilišta) te druge ustanove i organizacije civilnog društva. U akcijskim planovima na razini županija iznimno su značajni programi prevencije ovisnosti u odgojno - obrazovnom sustavu. Iskustva su pokazala da su najučinkovitiji preventivni programi koji se provode u suradnji odgojno - obrazovnih ustanova, zdravstvenih i socijalnih službi, medija i lokalne zajednice. Izuzev odgojno - obrazovnih ustanova, sudionici u planiranju i provedbi preventivnih programa na lokalnoj razini su: županijska povjerenstva za suzbijanje zlouporabe droga, službe za prevenciju ovisnosti i službe školske medicine županijskih zavoda za javno zdravstvo, centri za socijalnu skrb, organizacije civilnog

društva, županijski uredi za društvene djelatnosti (zdravstvo, školstvo, socijalnu skrb i drugo), obiteljske i vjerske ustanove, državno odvjetništvo, sudstvo i policija te mediji. U svrhu prevencije ovisnosti djece i mladih od 2006. godine Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti godišnje sufinancira 30-ak klubova za mlade i četiri regionalna info-centra. U klubovima za mlade veći dio programa kreiraju i provode mladi za mlade, a usmjereni su neformalnom obrazovanju i organiziranju slobodnog vremena mladih u lokalnoj zajednici te pružaju svakodnevni program/aktivnosti/usluge za mlade (najmanje 5 dana ili 30 sati tjedno), a svojim aktivnostima pokrivaju najmanje 3 različita područja interesa mladih. Regionalni info-centri za mlade sukladno *Europskoj povelji o informiranju mladih* pružaju besplatne usluge informiranja mladih pa tako i organiziranog provođenja slobodnog vremena u njihovoj zajednici kao što su predavanja, tribine, kazališta, kina, koncerti i sl., informacije o različitim aktivnostima u zajednici usmjerenih prevenciji ovisnosti kod mladih.

4. CILJEVI NACIONALNOG PROGRAMA

Glavni cilj Nacionalnog programa prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno - obrazovnom sustavu, te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi za razdoblje od 2010. do 2014. godine je suzbijati i sprječavati pojavu ovisnosti među djecom i mladima te rizično ponašanje djece i mladih vezano uz eksperimentiranje sa sredstvima ovisnosti.

Osim navedenog, posebni ciljevi Nacionalnog programa su:

- Provesti analizu stanja i odrediti potrebe u preventivnom radu na području ovisnosti s djecom i mladima.
- Ujednačiti i izgraditi preventivni sustav za djecu i mlade na nacionalnoj razini te unaprijediti cjelokupnu preventivnu strategiju u Republici Hrvatskoj.
- Osigurati dosljedno i kontinuirano provođenje preventivnih programa koji trebaju biti jednako dostupni svoj djeci i mladima.
- Razvijati samopoštovanje i socijalne vještine kod djece i mladih, poboljšati kvalitetu života djece i mladih i motivirati ih za odabir zdravih stilova življenja.
- Unaprijediti roditeljska znanja i vještine i ulogu obitelji u prevenciji ovisnosti.
- Osigurati kvalitetniju edukaciju svih sudionika školskih preventivnih programa o sredstvima ovisnosti i problemu ovisnosti.
- Poticati aktivno uključivanje svih sudionika školskih preventivnih programa u borbu protiv ovisnosti i osposobljavanje učenika za vršnjačku pomoć kao oblik prevencije ovisnosti.
- Definirati standarde i kriterije za evaluaciju preventivnih programa i standarde prevencije uključujući ujednačavanje razumijevanja koncepata i pojmova u tom području, kao i razviti jedinstvene kriterije za evaluaciju preventivnih programa.
- Sukladno novim spoznajama i znanstvenim dostignućima izraditi plan edukacije edukatora, organizirati seminare i konferencije o prevenciji ovisnosti i evaluaciji.
- Definirati kriterije za informatičku bazu projekata koja će obuhvatiti sve postojeće programe, projekte i aktivnosti kako bi se dobio jasan uvid u pokrivenost pojedinih područja smanjenja potražnje droga, posebno prevencije.

- U sklopu navedene baze podataka usporedo razvijati bazu evaluiranih projekata koji udovoljavaju kriterijima EDDRA baze podataka EMCDDA (Europskog centra za praćenje droga i ovisnosti o drogama) o znanstveno utemeljenim projektima.
- Dati prijedloge za opću strategiju daljnjeg razvoja preventivnih programa u Republici Hrvatskoj.

5. **SADRŽAJ I PODRUČJA NACIONALNOG PROGRAMA**

Nacionalni program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno - obrazovnom sustavu, te za djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi za razdoblje od 2010. do 2014. godine ima osnovni cilj suzbijati i sprječavati pojavu ovisnosti među djecom i mladima te rizično ponašanje djece i mladih vezano uz eksperimentiranje sa sredstvima ovisnosti.

Stoga Nacionalni program sadržava sljedeće potprograme:

1. Program prevencije ovisnosti za djecu predškolske dobi
2. Program prevencije ovisnosti za djecu školske dobi
3. Program prevencije ovisnosti za studente visokih učilišta
4. Program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi

Osim navedenog, Nacionalni program sadržava i sljedeća poglavlja:

1. Evaluacija preventivnih programa
2. Kriteriji za izradu izvješća o programima prevencije koji se provode na nacionalnoj i lokalnoj razini i kriteriji za bazu projekata/programa prevencije, što uključuje i Kriterije za EDDRA bazu projekata EMCDDA (Europskog centra za praćenje i kontrolu droga)
3. Smjernice za opću strategiju daljnjeg razvoja preventivnih programa u Republici Hrvatskoj
4. Zaključna razmatranja
5. Financijska sredstva
6. Dodatak 1. Standardi učinkovite prevencije ovisnosti i evaluacije.

U dodatku 1. Standardi učinkovite prevencije ovisnosti i evaluacije opisana su stručna i znanstvena načela i standardi za izradu programa prevencije ovisnosti i evaluacije programa prevencije koji imaju za cilj pomoći edukatorima i nositeljima školskih preventivnih programa, kao i nositeljima preventivnih programa u zajednici, pri osmišljavanju i provedbi programa prevencije ovisnosti o drogama te provedbi evaluacije tih programa.

5.1. **PROGRAM PREVENCIJE OVISNOSTI ZA DJECU PREDŠKOLSKE DOBI**

5.1.1. **Analiza stanja**

Sukladno Planu razvoja sustava odgoja i obrazovanja za 2005.-2010. godinu, osnovna je zadaća predškolskoga odgoja i obrazovanja razvijanje sposobnosti, znanja i vještina u djece koje će im pomoći u odrastanju za kreativno, kompetentno, humanistički

usmjereno, odgovorno i aktivno uključivanje u demokratsko društvo. Kako bi se te zadaće ispunile, potrebno je u odgojno-obrazovnom sustavu poboljšati kvalitetu odgojno-obrazovnih usluga. Predškolska djelatnost je uređena kao podsustav odgoja i obrazovanja Republike Hrvatske od 1997. godine (Zakonom o predškolskom odgoju i naobrazbi, Narodne novine, broj 10/97. i 107/07.). Ukupna obuhvatnost djece predškolske dobi u redovitim programima (petosatnim i desetosatnim programima) iznosi 56,64% djece predškolske dobi, što još uvijek ne zadovoljava sve potrebe roditelja za smještajem djece u dječje vrtiće. Obuhvatnost djece kraćim programima je oko 25%, što također ne zadovoljava. Treba istaknuti da su djeca u Republici Hrvatskoj u godini prije polaska u školu obuhvaćena programima predškolskog odgoja s 99,09% što u redovitim vrtićnim programima, što u programima predškole.

U Republici Hrvatskoj ima ukupno 667 dječjih vrtića i to: privatnih vrtića 235 (172 osnivači fizičke osobe, 50 osnivači vjerske zajednice i 13 udruge) ili 35,23%, a gradskih/općinskih/županijskih dječjih vrtića ima 432. Ukupan broj djece je 150.553 ili 57,12%. U privatnim vrtićima je smješteno 23.200 djece ili 15,41%, a u gradskim/općinskim/županijskim 127.353 djece ili 84,59%. U dječjim vrtićima provode se sljedeći programi: cjelodnevni programi – 111.818 djece, program predškole – 15.678 djece i kraći programi – 23.057 djece. U vrtiću je uključeno 5.790 ili 5,18% djece s različitim vrstama i stupnjevima teškoća u razvoju, 1.595 ili 1,43% darovite djece te 2.163 ili 1,94% djece pripadnika nacionalnih manjina. U dječjim vrtićima rade ukupno 15.983 radnika i to 10.032 odgojno-obrazovna radnika i 5.951 ostalih radnika. Stručni suradnici u dječjim vrtićima su pedagog (310), psiholog (171), stručnjak edukacijsko-rehabilitacijskog profila (233 i to 134 edukatora-rehabilitatora i 99 logopeda) te viša medicinska sestra. Osim redovitih programa predškolskog odgoja, izvode se i programi ranog učenja stranih jezika, športski programi, programi za bolesnu djecu, programi vjerskog odgoja te sigurnosno-zaštitni i preventivni programi. Suradne institucije i ustanove dječjih vrtića su jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, zdravstvene ustanove, centri za socijalnu skrb i Agencija za odgoj i obrazovanje. Hrvatska je potpisnica Konvencije o radnicima s obiteljskim obvezama, te je prema članku 5. točka B broj 156 **država dužna i obvezna skrbiti se o djeci predškolske dobi.**

U skladu sa strateškim dokumentom Vlade Republike Hrvatske – Planom sustava odgoja i obrazovanja 2005.-2010. godine – planira se do 2010. godine povećati obuhvat djece predškolske dobi u različitim programima predškolskog odgoja na 60 posto, što je i dugoročni cilj i zadaća jer **svako dijete ima pravo na jedan od oblika predškolskoga odgoja tijekom predškolske dobi i društvo bi trebalo osigurati uvjete za ostvarenje tih prava.** U okviru tih uvjeta izuzetno je važno raditi na unaprijeđenju programa zaštite zdravlja djece predškolske dobi. Zaštita zdravlja djece u dječjim vrtićima propisana je Programom zdravstvene zaštite djece, higijene i pravilne prehrane djece u dječjim vrtićima objavljenim u *Narodnim novinama* 105/02 gdje se, između ostalog, utvrđuju mjere zdravstvene zaštite djece u dječjim vrtićima koje obuhvaćaju, osim mjera usmjerenih na zaštitu djece od zaraznih bolesti i protuepidemijskih mjera u slučaju zaraznih bolesti, i zdravstveno prosvjećivanje i zdravstveni odgoj djece u vezi sa stjecanjem pravilnih higijenskih navika i usvajanja zdravog načina življenja, kao i zdravstveno prosvjećivanje i zdravstveni odgoj zaposlenih u dječjem vrtiću, roditelja, skrbnika, odnosno posvojitelja djece. Na temelju članka 6. stavka 1. Zakona o predškolskom odgoju i naobrazbi (*NN 10/97 i 107/07*)

Hrvatski je sabor na sjednici 16. svibnja 2008. donio Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe (NN 63/08) u kojemu se, između ostalog, određuju programi s obzirom na trajanje i namjenu, predškolski odgoj i naobrazba djece i djece s posebnim potrebama i to djece s teškoćama i darovite djece, mjerila za broj djece u odgojnim skupinama, mjerila za broj odgojitelja, stručnih suradnika i ostalih radnika u dječjem vrtiću, mjere zdravstvene zaštite i prehrane djece u dječjem vrtiću, financiranje i ostalo.

Dječji vrtići imaju ustrojene programe prevencije (ovisnosti, trgovanja djecom i ljudima, suzbijanja nasilja, sigurnosti i zaštite i dr.) u sklopu svojih godišnjih planova i programa od 1998. godine, odnosno naputkom od 11. svibnja 2007. godine s obvezom izrade protokola postupanja u rizičnim situacijama ili potencijalno rizičnim situacijama.

Ravnatelj dječjeg vrtića je odgovoran za provedbu preventivnih programa, pa i programa prevencije ovisnosti. Svaki vrtić ima osobu – nositelja preventivnog programa na razini vrtića, malo vrtićko povjerenstvo (odgojitelji, zdravstvena voditeljica, roditelji, predstavnici lokalne zajednice i lokalni stručnjaci za prevenciju ovisnosti) koji koordiniraju sa županijskim koordinatorom, a on pak surađuje izravno s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i športa koje je nositelj preventivnih programa u odgojno - obrazovnim ustanovama te s Agencijom za odgoj i obrazovanje razrađuje edukacije i provedbu mjera iz plana aktivnosti za svaku pedagošku godinu. Preventivni programi su dio godišnjih planova i programa i godišnjih izvješća u skladu sa zakonom.

5.1.2. **Ciljevi**

- Unaprijediti zaštitu zdravlja djece predškolske dobi i zdrav razvoj djeteta.
- Unaprijediti metode i kvalitetu pedagoškog rada odgojitelja i stručnih suradnika s djecom i roditeljima koje će omogućiti cjelovit, optimalan i zdrav razvoj osobnosti djeteta primjeren njegovoj dobi i razvojnim mogućnostima.
- Spriječiti pojavu poremećaja u razvoju i ponašanju, uključivši i pojavu ovisnosti u kasnijim fazama razvoja.

5.1.3. **Ciljane skupine**

Ciljana populacija su djeca predškolske dobi i njihovi roditelji, odgojitelji i stručni djelatnici zaposleni u predškolskim odgojno - obrazovnim ustanovama.

5.1.4. **Mjere i provedbene aktivnosti**

Mjera 1. Provoditi programe prevencije ovisnosti u predškolskim odgojno - obrazovnim ustanovama u svrhu zaštite zdravlja djece predškolske dobi

PROVEDBENE AKTIVNOSTI	ROK PROVEDBE
1.1. Odrediti primjerene edukacije koje svaka predškolska ustanova treba organizirati i provesti za odgojitelje, stručne suradnike i ostale djelatnike.	2010.-2014. Kontinuirano
1.2. Najmanje jednom na godinu organizirati edukaciju za odgojitelje i stručne suradnike za sve dječje vrtiće te osigurati dovoljan broj stručne literature namijenjene odgojiteljima i stručnim suradnicima.	2011.-2014. Kontinuirano

<p>1.3. Pratiti projekte/programe organizacija civilnog društva i ostalih institucija koje imaju suglasnost Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa za izvođenje programa u predškolskim odgojno - obrazovnim ustanovama.</p>	<p>2010.-2014. Kontinuirano</p>
<p>1.4. Na temelju javnog natječaja financijski podržati najkvalitetnije programe/projekte koje provode organizacije civilnog društva i druge stručne institucije u predškolskim odgojno - obrazovnim ustanovama na koje je suglasnost dalo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.</p>	<p>2011.-2014. Kontinuirano</p>
<p>NOSITELJI</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa • Agencija za odgoj i obrazovanje
<p>SURADNICI U PROVEDBI</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi • Ured za suzbijanje zlouporabe droga • Predškolske odgojno - obrazovne ustanove • Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave • Zdravstvene i socijalne ustanove • Organizacije civilnog društva • Stručne institucije i nezavisni stručnjaci
<p>FINANCIJSKA SREDSTVA</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Državni proračun, proračuni jedinica lokalne (područne) samouprave, prihodi od igara na sreću
<p>POKAZATELJI PROVEDBE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Održane edukacije • Osigurana stručna literatura • Sastavljen popis organizacija civilnog društva i stručnih institucija koje imaju suglasnost Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa za izvođenje edukacije u predškolskim odgojno - obrazovnim ustanovama • Broj financiranih programa /projekata
<p>Dugoročni rezultati</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Osiguran kontinuitet provedbe preventivnih programa i minimalni standardi preventivnog rada na području ovisnosti u svim predškolskim ustanovama. • Povećana suradnja nadležnih državnih tijela s lokalnim povjerenstvima.

Mjera 2. Sukladno godišnjem planu i programu rada dječjih vrtića i Programu zdravstvene zaštite djece, higijene i pravilne prehrane djece u dječjim vrtićima preporučiti provedbu programa prevencije ovisnosti.

PROVEDBENE AKTIVNOSTI	ROK PROVEDBE
2.1. Poticati suradnju predškolskih ustanova s ostalim institucijama lokalne zajednice (u sklopu odgoja i obrazovanja, zdravstva, socijalne skrbi, policije, pravosuđa, organizacija civilnog društva).	2010.-2014. Kontinuirano
2.2. Osmisliti tematska interaktivna predavanja, radionice i slične aktivnosti za odgojno - obrazovne i druge radnike, roditelje i lokalnu zajednicu na temu zaštite zdravlja, promicanja zdravih stilova življenja i prevencije svih oblika ovisnosti i drugih rizičnih ponašanja.	2010.-2014. Kontinuirano
2.3. Osmisliti programe primjerene djeci predškolske dobi i provoditi vježbe učenja socijalnih vještina za odabir nerizičnog ponašanja i prihvaćanje zdravih stilova života od najranije dobi.	2010.-2014. Kontinuirano
2.4. Putem tematskih radionica, igre, grupnog i individualnog rada poticati i razvijati kreativnost djece predškolske dobi.	2010.-2014. Kontinuirano
2.5. Utvrditi rizične skupine djece za koje je potrebno osmisliti i razraditi posebne individualne (zaštitne) programe ovisno o socijalnom okruženju u kojemu dijete živi (obiteljski, emocionalni i drugi problemi s kojima se dijete rane i predškolske dobi susreće).	2010.-2014. Kontinuirano
2.6. Provoditi programe u suradnji s organizacijama civilnog društva i ostalim institucijama koje imaju stručno mišljenje Agencije za odgoj i obrazovanje i suglasnost Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa za izvođenje programa prevencije u predškolskim odgojno - obrazovnim ustanovama.	2010.-2014. Kontinuirano
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> • Predškolske ustanove u suradnji sa županijskim koordinatorima preventivnih programa
SURADNICI U PROVEDBI	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa • Agencija za odgoj i obrazovanje • Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti • Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi • Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave • Zdravstvene i socijalne ustanove • Organizacije civilnog društva • Stručne institucije i nezavisni stručnjaci

FINANCIJSKA SREDSTVA	<ul style="list-style-type: none">• Državni proračun, proračuni jedinica lokalne (područne) samouprave, prihodi od igara na sreću
POKAZATELJI PROVEDBE	<ul style="list-style-type: none">• Održana predavanja i radionica• Osmišljeni i provedeni programi/aktivnosti na temu zaštite zdravlja i promicanja zdravih stilova življenja• Izrađeni programi za rizične skupine djece• Uspostavljena suradnja s organizacijama civilnog društva i ostalim institucijama
Dugoročni rezultati	<ul style="list-style-type: none">• Povećana kvaliteta pedagoškoga rada odgojitelja i stručnih suradnika s djecom u odgojno - obrazovnim ustanovama• Unaprijeđena zaštita zdravlja djece predškolske dobi i prevencija rizičnog ponašanja uključivši i pojavu ovisnosti.• Unaprjeđena roditeljska znanja i vještine te odgojna uloga obitelji• Uspostavljena dobra suradnja s drugim relevantnim institucijama na lokalnoj razini u provedbi preventivnih programa• Unaprjeđeni odgojno - obrazovni uvjeti u predškolskim odgojno - obrazovnim ustanovama• Smanjenje pojave rizičnih ponašanja i ovisnosti u djece i odraslih u sustavu predškolskog odgoja

5.2. PROGRAM PREVENCIJE OVISNOSTI ZA DJECU ŠKOLSKE DOBI

5.2.1. *Analiza stanja – osnovno i srednjoškolsko obrazovanje*

Osnovno obrazovanje u Republici Hrvatskoj regulirano je Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/2008). Osnovno obrazovanje počinje upisom u prvi razred osnovne škole, obvezno je za svu djecu u pravilu od šeste do petnaeste godine života. Za osobe starije od petnaest godina koje zbog raznih razloga nisu završile osnovno obrazovanje ustrojen je sustav osnovnog obrazovanja odraslih.

Svrha i ciljevi odgoja i obrazovanja u osnovnoškolskim ustanovama usmjereni su na cjelokupni razvoj učenika kao duhovnog, tjelesnog, moralnog, intelektualnog i društvenog bića u skladu s njegovim sposobnostima i sklonostima. Postojeća mreža osnovnih škola omogućuje svoj djeci na području Republike Hrvatske mogućnost redovitog osnovnog školovanja. Državnim pedagoškim standardom osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (NN 63/08) utvrđeni su minimalni infrastrukturni, financijski i kadrovski uvjeti za ostvarivanje i razvoj djelatnosti i podjednake uvjete za ujednačeni razvoj osnovnog školstva na čitavom području Republike Hrvatske.

Danas se u sustavu obrazovanja provode i različiti nacionalni programi kao što su:

- Program odgoja i obrazovanja za ljudska prava

- Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece 2006.-2012. godine
- Nacionalni program za mlade od 2009. do 2014. godine
- Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima i Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima
- Program aktivnosti za prevenciju nasilja među mladima za 2009. godinu
- Program suzbijanja trgovanja ljudima
- Program sigurnosti u školama
- Program zaštite djece od mina i oružja
- Nacionalna strategija prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih od 2009. do 2012. godine
- Program promicanja ravnopravnosti spolova
- Program prevencije HIV-a
- Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2008. do 2010. godine i Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji
- Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine.

U Republici Hrvatskoj ima ukupno 875 osnovnih škola u kojima se školuje ukupno 376.538 djece i to: 846 državnih, 2 vjerske, 6 privatnih, 2 alternativne te 20 posebnih odgojno - obrazovnih ustanova koje provode posebne programe za učenike s teškoćama u razvoju. Osim navedenog broja osnovnih škola, osnovnoškolski odgoj i obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju provodi se i u 34 ustanove socijalne skrbi. U osnovnim školama je zaposleno ukupno 48.360 djelatnika i to: 35.393 učitelja, 1.338 stručnih suradnika – 677 pedagoga, 278 psihologa i 383 stručnjaka edukacijsko-rehabilitacijskog profila (edukatora-rehabilitatora, logopeda i socijalnih pedagoga) te 11.635 administrativnih i ostalih djelatnika. Suradne institucije i ustanove osnovnih škola su jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, zdravstvene ustanove (liječnici specijalisti školske medicine kao dio školskoga tima), centri za socijalnu skrb, organizacije civilnog društva, visoka učilišta i fakulteti, policijske postaje. Državnim pedagoškim standardom osnovnoškolskoga sustava odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj (NN 63/08) utvrđeni su minimalni infrastrukturni, financijski i kadrovski uvjeti za ostvarivanje i razvoj djelatnosti i podjednaki uvjeti za ujednačeni razvoj osnovnoga školstva na čitavom području Republike Hrvatske.

Srednjoškolskim obrazovanjem, svakome pod jednakim uvjetima i prema njegovim sposobnostima, nakon završetka osnovnoga školovanja omogućava se stjecanje znanja i sposobnosti za rad i nastavak školovanja. Djelatnost srednjega obrazovanja obavljaju srednjoškolske ustanove i druge pravne osobe, a obuhvaća različite vrste i oblike odgoja i obrazovanja, osposobljavanja i usavršavanja koji se ostvaruju u skladu s odredbama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine broj 87/08). Državnim pedagoškim standardom srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (NN 63/08) uređeni su jedinstveni uvjeti za kvalitetan odgojno - obrazovni rad i uspješno ostvarivanje ciljeva i zadataka u srednjoškolskim ustanovama. Srednjoškolske ustanove su srednje škole i učenički domovi. Programi srednjega obrazovanja su programi za stjecanje srednje školske spreme, programi za stjecanje srednje stručne spreme, programi za stjecanje niže stručne spreme i programi osposobljavanja i usavršavanja.

Srednje škole, ovisno o vrsti nastavnoga plana i programa koji provode, nazivamo: **gimnazije** (opće ili specijalizirane), **strukovne škole** (tehničke, industrijske, obrtničke i druge, što se određuje prema vrsti nastavnoga plana i programa) i **umjetničke škole** (glazbene, plesne, likovne i druge, što se određuje prema vrsti nastavnog plana i programa). U **srednjim se školama organizira i obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju** uz primjenu individualiziranih postupaka u srednjoj školi u redovitim ili posebnim razrednim odjelima i obrazovnim grupama, a učenici s većim teškoćama u razvoju obrazuju se u posebnim ustanovama.

Sadržaji o ovisnostima integrirani su u redoviti i izborni školski program, dodatni rad te izvannastavne aktivnosti. Nastavne teme o zdravlju i ovisnostima i međupredmetno su povezane s konkretnim nastavnim sadržajima i temama koje obvezuju učitelje prirode, biologije, tjelesne i zdravstvene kulture, razrednike i stručne suradnike koji sudjeluju u neposrednom odgojno-obrazovnom radu ili u realizaciji drugih planiranih programa i projekata.

S obzirom da škole kao sastavni dio redovite nastave pojedinih nastavnih predmeta obavljaju i odgojnu zadaću, na satovima razrednog odjela i izvannastavnih aktivnosti treba dodatno osmisliti i organizirati različite aktivnosti vezane uz prevenciju rizičnih ponašanja, poremećaja u ponašanju i ovisnosti. Također, nužno je ojačati odgojnu ulogu škola te razvijati zdrave stilove življenja i socijalne vještine kod djece i mladih koji će im pomoći u prevladavanju svih rizika odrastanja, uključivši i konzumiranje sredstava ovisnosti.

Kako bi se osiguralo dosljedno i kontinuirano provođenje programa prevencije ovisnosti u svim osnovnim i srednjim školama, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa treba imenovati osobu koja će biti **županijski koordinator** za provođenje programa prevencije ovisnosti u osnovnim i srednjim školama, a odgojno - obrazovne ustanove **voditelja** programa prevencije ovisnosti.

Voditelj programa prevencije u svakoj odgojno - obrazovnoj ustanovi treba okupiti malo školsko povjerenstvo koje čine učenici, roditelji, nastavnici, liječnik školske medicine i istaknuti lokalni stručnjaci za prevenciju ovisnosti i ostale preventivne aktivnosti. Zadaća je voditelja programa prevencije i školskoga povjerenstva da do kraja tekuće školske godine izradi godišnji plan i program prevencije ovisnosti za svoju školu za iduću školsku godinu koji će dostaviti županijskom koordinatoru na mišljenje.

Županijski koordinator mora biti član županijskog povjerenstva za suzbijanje zlorabe droga koje osnovano pri svim županijama

Županijski koordinator od voditelja programa prevencije u školama prikuplja i objedinjuje programe prevencije ovisnosti za osnovne i srednje škole na razini županije te to dostavlja županijskom povjerenstvu za suzbijanje zlorabe droga.

Županijsko povjerenstvo će u suradnji s koordinatorom školskih preventivnih programa i županijskim uredom nadležnim za školstvo izraditi školski preventivni program za županiju koji će dostaviti Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa na odobrenje. Na kraju školske godine županijski koordinator podnosi Izvješće o provedbi programa prevencije ovisnosti u osnovnim i srednjim školama na razini županije županijskom uredu nadležnom za obrazovanje, Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa i Agenciji za odgoj i obrazovanje.

5.2.2. **Osnovni cilj:**

- Smanjenje pojave ovisnosti kod opće populacije učenika osnovnih i srednjih škola, unaprijeđenje cjelokupnog zdravog razvoja djece i mladih te poticanje aktivnog uključivanja njihovih roditelja i nastavnika u provedbu preventivnih programa.

Posebni ciljevi:

- Osigurati kvalitetniju edukaciju svih sudionika školskih preventivnih programa o sredstvima ovisnosti i problemu ovisnosti te unaprijediti metode koje mogu pridonijeti kvalitetnijem odgoju djece i mladih.
- Razvijati samopoštovanje i socijalne vještine kod učenika.
- Poboljšati kvalitetu života djece i mladih i motivirati ih za odabir zdravih načina življenja u zajednici.
- Poboljšati razinu znanja kod djece, mladih i njihovih roditelja o štetnosti raznih oblika ovisnosti u svrhu dobivanja podataka o posljedicama uporabe sredstava ovisnosti.
- Pružiti stručnu pomoć djeci i mladima s poremećajima u ponašanju i onima koji žive u rizičnim obiteljskim uvjetima (loše financijsko stanje obitelji, teškoće u socijalnoj prilagodbi, teškoće pri učenju) kako bi se spriječio nastanak, odnosno produbljivanje rizičnog ponašanja, konzumiranje sredstava ovisnosti i pojava ovisnosti.
- Razvijati programe za rano otkrivanje i tretman učenika koji konzumiraju droge i sredstva ovisnosti kako bi se spriječio postupak eksperimentiranja s drogama koje bi rezultiralo stvaranjem ovisnosti kod mladih.
- Poticati aktivno uključivanje svih sudionika školskih preventivnih programa u borbu protiv ovisnosti.
- Povećati pozornost nad aktivnostima učenika u školskom okruženju kako bi se smanjila razina dostupnosti sredstvima ovisnosti.

5.2.3. **Ciljane skupine**

Ciljana populacija su djeca i mladi u osnovnim i srednjim školama, njihovi roditelji, odgojitelji i stručni djelatnici zaposleni u školskim odgojno - obrazovnim ustanovama.

5.2.4. **Mjere i aktivnosti**

Mjera 1. Osigurati provođenje programa prevencije ovisnosti u osnovnim i srednjim školama i drugim odgojno - obrazovnim ustanovama.

PROVEDBENE AKTIVNOSTI	ROK PROVEDBE
1.1. U sklopu preventivnih programa koji se provode u odgojno - obrazovnim ustanovama obvezno uvrstiti i dio koji se odnosi na prevenciju svih vrsta ovisnosti.	2010.-2014. Kontinuirano
1.2. Provoditi preventivne programe.	2010.-2014. Kontinuirano

1.3. U program rada razrednika obvezno uvrstiti i provoditi teme o zaštiti zdravlja djece i usvajanja zdravih stilova života.	2010.-2014. Kontinuirano
1.4. U suradnji s liječnicima specijalistima školske medicine na roditeljskim sastancima obraditi teme promicanja zdravih stilova življenja i prevencije svih oblika ovisnosti i drugih rizičnih ponašanja.	2010.-2014. Kontinuirano
1.5. Provoditi vježbe socijalnih vještina kod djece i mladih.	2010.-2014. Kontinuirano
1.6. Definirati stručne smjernice za izradu programa za rad s rizičnim skupinama djece i mladih.	2011.-2014. Kontinuirano
1.7. Obilježavati Međunarodni dan borbe protiv zlouporabe droga i Mjesec borbe protiv ovisnosti i poticati učenike na uključivanje u aktivnosti vezane uz borbu protiv ovisnosti.	2010.-2014. Kontinuirano
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> • Osnovne i srednje škole i druge odgojno - obrazovne ustanove • Uredi državne uprave u županijama • Voditelji i županijski koordinatori školskih preventivnih programa
SURADNICI U PROVEDBI	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa • Agencija za odgoj i obrazovanje • Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi • Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti • Obiteljski centri • Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave • Županijsko povjerenstvo za suzbijanje zlouporabe droga • Zdravstvene i socijalne ustanove • Organizacije civilnog društva • Stručne institucije i nezavisni stručnjaci
FINANCIJSKA SREDSTVA	<ul style="list-style-type: none"> • Državni proračun, proračuni jedinica lokalne (područne) samouprave, prihodi od igara na sreću
POKAZATELJI PROVEDBE	<ul style="list-style-type: none"> • Izrađeni programi prevencije za djecu školske dobi na godišnjoj razini u svim osnovnim i srednjim školama • Definiran programski sadržaj te aktivnosti koje svaka škola mora provoditi s rizičnim skupinama djece i mladih • Izrađeni i provedeni programi za obilježavanje Međunarodnog • dana borbe protiv zlouporabe droga i Mjeseca borbe protiv ovisnosti

Dugoročni rezultati	<ul style="list-style-type: none"> • Povećana kvaliteta pedagoškoga rada učitelja, nastavnika i stručnih suradnika u osnovnim i srednjim školama • Povećana razina znanja učitelja, nastavnika i roditelja o problemu ovisnosti • Povećana uloga škole u prevenciji ovisnosti i rizičnog ponašanja kod djece i mladih • Smanjenje pojave rizičnih ponašanja i ovisnosti kod djece i mladih
----------------------------	--

Mjera 2. Provođenje školskih programa prevencije ovisnosti u osnovnim i srednjim školama i drugim odgojno - obrazovnim ustanovama.

PROVEDBENE AKTIVNOSTI	ROK PROVEDBE
2.1. Preporučiti provedbu programa prevencije ovisnosti u svim odgojno - obrazovnim ustanovama tijekom školske godine i nadzirati provedbu školskih preventivnih programa.	2010.-2014. Kontinuirano
2.2. Preporučiti teme za sat razrednika na važne datume obilježavanja borbe protiv svih vrsta ovisnosti.	2010.-2014. Kontinuirano
2.3. Sudjelovati u Nacionalnoj kampanji borbe protiv ovisnosti o drogama koja ima za cilj djelotvornije educirati djecu i mlade o štetnom utjecaju droga radi promjene stavova djece i mladih o konzumiranju droga, podizanje svijesti i dimenzijama problema ovisnosti o drogama.	2010.-2014. Kontinuirano
2.4. Sukladno dobi i potrebama učenika poticati izradu i provedbu preventivnih programa.	2010.-2014. Kontinuirano
2.5. Uvrstiti preventivne programe i uključiti prevenciju svih vrsta ovisnosti (droge, alkohol, pušenje) u godišnji plan rada škole.	2010.-2014. Kontinuirano
2.6. Imenovati voditelja školskih preventivnih programa koji izrađuje Program prevencije ovisnosti i dostavlja ga županijskim koordinatorima u odgojno -obrazovnom sustavu.	2011.-2014. Kontinuirano
2.7. Dostavljati izvješća (županijski koordinatori) o provedenim aktivnostima Programa prevencije ovisnosti Agenciji za odgoj i obrazovanje i Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa.	2011.-2014. Kontinuirano
2.8. Financirati najkvalitetnije školske preventivne programe na temelju preporuke županijskih koordinatora i Agencije za odgoj i obrazovanje.	2011.-2014. Kontinuirano

NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa • Agencija za odgoj i obrazovanje
SURADNICI U PROVEDBI	<ul style="list-style-type: none"> • Osnovne i srednje škole i druge odgojno - obrazovne ustanove • Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi • Ured za suzbijanje zlouporabe droga • Hrvatski zavod za javno zdravstvo • Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave • Zdravstvene i socijalne ustanove • Stručne institucije i nezavisni stručnjaci
FINANCIJSKA SREDSTVA	<ul style="list-style-type: none"> • Državni proračun, proračuni jedinica lokalne (područne) samouprave, prihodi od igara na sreću
POKAZATELJI PROVEDBE	<ul style="list-style-type: none"> • Provedeni programi prevencije • Uvrštene teme o zaštiti zdravlja u programe rada razrednika • Dostavljena izvješća županijskih koordinatora školskih preventivnih programa
Dugoročni rezultati	<ul style="list-style-type: none"> • Osiguran kontinuitet provedbe preventivnih programa u svim osnovnim i srednjim školama i odgojno - obrazovnim ustanovama • Povećana kvaliteta i kvantiteta preventivnog rada na području ovisnosti u osnovnim i srednjim školama

Mjera 3. Planirati i provoditi ciljane i primjerene edukacije nastavnika, odgojitelja i stručnih suradnika o problemu ovisnosti i podupirati rad organizacija civilnog društva i drugih stručnih organizacija koje provode programe prevencije ovisnosti po školama.

PROVEDBENE AKTIVNOSTI	ROK PROVEDBE
3.1. Jednom na godinu organizirati sastanak o temi prevencije ovisnosti za županijske koordinatore školskih preventivnih programa i sve stručnjake koji su uključeni u provođenje preventivnih programa u odgojno - obrazovnom sustavu.	2011.-2014. Kontinuirano
3.2. Organizirati sustavnu edukaciju učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ostalih stručnjaka u odgojno - obrazovnim ustanovama za rad na prevenciji ovisnosti i suzbijanju zlouporabe droga.	2010.-2014. Kontinuirano
3.3. Organizirati regionalne skupove za edukaciju učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ostalih stručnjaka u odgojno - obrazovnom sustavu za rad na prevenciji ovisnosti.	2010.-2014. Kontinuirano
3.4. Osigurati edukativne materijale o štetnosti droga i drugih sredstava ovisnosti koji su namijenjeni odgojno - obrazovnim ustanovama.	2010.-2014. Kontinuirano

3.5. Osigurati stručnu literaturu namijenjenu odgojno - obrazovnim djelatnicima o problemu ovisnosti i preventivnom radu.	2010.-2014. Kontinuirano
3.6. Uspostaviti informatičku bazu podataka o preventivnim projektima na županijskoj i nacionalnoj razini koje provode odgojno - obrazovne ustanove.	2010.-2014. Kontinuirano
3.7. Na temelju provedenog javnog natječaja financirati najbolje preventivne projekte i programe organizacija civilnog društva koji pridonose borbi protiv droga i svih oblika ovisnosti, te promicanju i unaprjeđivanju zdravih stilova života mladih s naglaskom na promjenu stajališta vezanih za konzumiranje sredstava ovisnosti.	2010.-2014. Kontinuirano
3.8. Preporučiti provedbu istraživanja o pojavnosti konzumiranja sredstava ovisnosti među učenicima srednjih škola s obzirom na dob, spol, psihološke i socio-demografske karakteristike u svim županijama na području Republike Hrvatske.	2011.-2014. Kontinuirano
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa • Agencija za odgoj i obrazovanje
SURADNICI U PROVEDBI	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi • Hrvatski zavod za javno zdravstvo • Ured za suzbijanje zlouporabe droga • Odgojno - obrazovne ustanove • Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave • Zdravstvene i socijalne ustanove • Organizacije civilnog društva • Stručne institucije i nezavisni stručnjaci
FINANCIJSKA SREDSTVA	<ul style="list-style-type: none"> • Državni proračun, proračuni jedinica lokalne (područne) samouprave, prihodi od igara na sreću
POKAZATELJI PROVEDBE	<ul style="list-style-type: none"> • Održane edukacije i seminari o metodama pedagoškog rada i problemu ovisnosti • Financirani programi i projekti organizacija civilnog društva i drugih stručnih institucija • Osigurana stručna literature za osnovnoškolske i srednjoškolske odgojno - obrazovne ustanove
Dugoročni rezultati	<ul style="list-style-type: none"> • Osiguran kontinuitet provedbe preventivnog rada na području ovisnosti u svim osnovnoškolskim i srednjoškolskim odgojno - obrazovnim ustanovama • Povećana međusobna suradnja nadležnih državnih tijela i suradnja jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave

Mjera 4. Razvijati i organizirati različite aktivnosti s ciljem stvaranja poticajnog školskog okruženja i uspostaviti dobru suradnju s drugim relevantnim institucijama na lokalnoj razini u provedbi preventivnih programa.

PROVEDBENE AKTIVNOSTI	ROK PROVEDBE
4.1. Razvijati i organizirati različite aktivnosti s ciljem poticanja i razvijanja kreativnosti djece i mladih te organiziranog provođenja slobodnog vremena u odgojno obrazovnim ustanovama.	2010.-2014. Kontinuirano
4.2. Organizirati programe i aktivnosti koji će pridonijeti stvaranju zdravog i poticajnog školskoga okruženja koje će zadovoljiti potrebe učenika poput kulturnih, zabavnih, sportskih, humanitarnih i drugih društvenih aktivnosti.	2010.-2014. Kontinuirano
4.3. Financirati programe i aktivnosti odgojno - obrazovnih ustanova koji potiču kreativnost i zadovoljavaju potrebe učenika.	2010.-2014. Kontinuirano
4.4. Financirati programe i projekte organizacija civilnog društva putem javnog natječaja koji potiču kvalitetno korištenje provođenje slobodnog vremena.	2010.-2014. Kontinuirano
4.5. Suradivati sa zdravstvenim i socijalnim ustanovama, osobito sa službama prevencije ovisnosti i službama školske medicine i pedijatrima radi prepoznavanja ranih znakova ovisnosti i psihičkih teškoća kod učenika.	2010.-2014. Kontinuirano
4.6. Suradivati s centrima za socijalnu skrb radi prevencije poremećaja ponašanja učenika i rješavanja njihovih obiteljskih problema.	2010.-2014. Kontinuirano
4.7. Suradivati s policijskim upravama, državnim inspektoratom i drugim dijelovima represivnog sustava radi stvaranja sigurnog školskog okruženja te upoznavanja djece i mladih s kaznenim aspektima zlouporabe droga i sredstava ovisnosti.	2010.-2014. Kontinuirano
4.8. Od strane državnog inspektorata provoditi redovite kontrole nad zabranom točenja i prodaje alkoholnih pića i duhanskih proizvoda djeci i maloljetnim osoba sukladno Zakon o ograničavanju uporabe duhanskih proizvoda, NN br. 125/08, Zakona o trgovini (NN br. 87/08, 96/08, 116/08) te Zakona o ugostiteljskoj djelatnosti (NN br: 138/06.)	2010.-2014. Kontinuirano
4.9. Suradivati s organizacijama civilnog društva i ostalim institucijama koje imaju stručno mišljenje Agencije za odgoj i obrazovanje i suglasnost Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa za izvođenje programa u osnovnim i srednjim školama.	2010.-2014. Kontinuirano

4.10. Suradivati s jedinicama lokalne i područne samouprave, posebice županijskim povjerenstvom za suzbijanje zlouporabe droga kako bi se školski programi prevencije ovisnosti povezali s programima prevencije koji se provode u lokalnoj zajednici.	2010.-2014. Kontinuirano
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> • Agencija za odgoj i obrazovanje • Odgojno - obrazovne ustanove • Državni inspektorat
SURADNICI U PROVEDBI	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa • Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi • Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti • Ministarstvo unutarnjih poslova • Ured za suzbijanje zlouporabe droga • Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave • Županijsko povjerenstvo za suzbijanje zlouporabe droga • Zdravstvene i socijalne ustanove • Organizacije civilnog društva • Stručne institucije i nezavisni stručnjaci
FINANCIJSKA SREDSTVA	<ul style="list-style-type: none"> • Državni proračun, proračuni jedinica lokalne (područne) samouprave, prihodi od igara na sreću
POKAZATELJI PROVEDBE	<ul style="list-style-type: none"> • Provedene aktivnosti za organizirano i kvalitetno provođenje slobodnog vremena s ciljem prevencije ovisnosti • Broj financiranih programa i projekata koje su u odgojno - obrazovnim ustanovama provele organizacije civilnog društva i druge stručne institucije
Dugoročni rezultati	<ul style="list-style-type: none"> • Povećana kvaliteta pedagoškog rada učitelja, nastavnika i stručnih suradnika u osnovnim i srednjim školama • Povećana razina znanja učitelja, nastavnika i roditelja o problemu ovisnosti • Povećanje odgojne uloge škole te uloga škole u prevenciji ovisnosti i rizičnog ponašanja kod djece i mladih • Unaprijeđena zaštita zdravlja djece školske dobi i prevencija rizičnog ponašanja uključivši i pojavu ovisnosti • Uspostavljena dobra suradnja s drugim relevantnim institucijama na lokalnoj razini u provedbi preventivnih programa

Mjera 5. Izraditi Nacionalnu kampanju borbe protiv ovisnosti o drogama koja ima za cilj djelotvornije educirati djecu i mlade te cjelokupnu javnost o štetnom utjecaju droga radi promjene stavova mladih o konzumiranju droga, podizanja svijesti javnosti o širini i dimenzijama problema ovisnosti o drogama te uključivanja što većeg broja građana i institucija u borbu protiv ovisnosti.

PROVEDBENE AKTIVNOSTI	ROK PROVEDBE
5.1. Izraditi program aktivnosti kampanje, s posebnim naglaskom na osmišljavanje poruka upućenih mladima, izradu i osmišljavanje spotova, plakata, organiziranje radijskih i televizijskih emisija, javnih manifestacija, edukacija i drugih aktivnosti, a u izradu i osmišljavanje svih aktivnosti uključiti i djecu i mlade.	2010.-2014. Kontinuirano
5.2. Izraditi promidžbeno-edukativne materijale o štetnosti droga i drugih sredstava ovisnosti koji su namijenjeni djeci, mladima i njihovim roditeljima, te ih distribuirati po školama i drugim relevantnim ustanovama u zajednici.	2010.-2014. Kontinuirano
5.3. Osmisliti posebne aktivnosti suzbijanja zlouporabe droga (posebice za vrijeme ljetnih praznika) na mjestima okupljanja mladih, kao što su disko klubovi, rave partiji, koncerti, ljetovališta, kampovi, maturalna putovanja i druga mjesta okupljanja mladih.	2010.-2014. Kontinuirano
5.4. Izraditi program obilježavanja i prigodnim aktivnostima na nacionalnoj razini obilježiti Međunarodni dan borbe protiv zlouporabe droga i nezakonitog prometa drogama i Mjesec borbe protiv ovisnosti.	2010.-2014. Kontinuirano
5.5. S ciljem evaluacije nacionalne kampanje provesti istraživanje javnog mnijenja, posebice djece i mladih, o stajalištima prema ovisnosti i konzumiranju droga kao i o mogućnostima djelovanja cjelokupne javnosti na taj problem prije početka provedbe kampanje i na kraju provedbe kampanje.	2010.-2014. Kontinuirano
5.6. U posebnoj brošuri objaviti rezultate i učinke provedbe nacionalne kampanje na stajališta javnog mnijenja o problemu ovisnosti.	2010.-2014. Kontinuirano
NOSITELJ	<ul style="list-style-type: none"> • Ured za suzbijanje zlouporabe droga
SURADNICI U PROVEDBI	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa • Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi • Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti • Hrvatski zavod za javno zdravstvo • Agencija za odgoj i obrazovanje

	<ul style="list-style-type: none"> • Osnovne i srednje škole • Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave • Zdravstvene i socijalne ustanove • Organizacije civilnog društva • Stručne institucije i nezavisni stručnjaci
FINANCIJSKA SREDSTVA	<ul style="list-style-type: none"> • Državni proračun, proračuni jedinica lokalne (područne) samouprave, prihodi od igara na sreću
POKAZATELJI PROVEDBE	<ul style="list-style-type: none"> • Izrađen plan aktivnosti Nacionalne medijske kampanje • Broj i vrsta provedenih aktivnosti kampanje • Rezultati evaluacije o rezultatima i učincima kampanje
Dugoročni rezultati	<ul style="list-style-type: none"> • Povećana razina svijesti javnosti o problemu ovisnosti • Stvaranje negativnog stajališta kod mladih o konzumiranju droga i sredstava ovisnosti • Smanjenje konzumiranja droga i sredstava ovisnosti kod djece i mladih

5.3. PROGRAM PREVENCIJE OVISNOSTI STUDENATA NA VISOKIM UČILIŠTIMA

5.3.1. *Analiza stanja – visoko obrazovanje*

Visoko obrazovanje temelji se na akademskim slobodama, akademskoj samoupravi i autonomiji sveučilišta. Djelatnost visokog obrazovanja obavljaju visoka učilišta: sveučilišta, veleučilišta i visoke škole.

Visoko obrazovanje provodi se kroz sveučilišne i stručne studije. Studiji se izvode prema studijskom programu koji donosi visoko učilište sukladno statutu i drugim općim aktima. Sveučilište je ustanova koja provodi sveučilišne studije neposredno ili putem svojih fakulteta, umjetničkih akademija i odjela koje osniva sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (u daljnjem tekstu: Zakon). Studijske programe koji se izvode na sveučilištu donosi senat sveučilišta. Sveučilište može sukladno Zakonu provoditi i stručne studije.

Veleučilišta i visoke škole izvode stručne studije sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju.

Prema podacima iz Upisnika visokih učilišta Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, u Republici Hrvatskoj djeluju 132 visoka učilišta i trideset sveučilišta (sa svojim sastavnicama), od toga sedam javnih sveučilišta: Sveučilište u Zagrebu, Sveučilište u Splitu, Sveučilište u Rijeci, Sveučilište *Josipa Jurja Strossmayera* u Osijeku, Sveučilište u Zadru, Sveučilište u Dubrovniku, Sveučilište *Jurja Dobrile* u Puli, dok su tri privatna sveučilišta: Međunarodno sveučilište u Dubrovniku, Hrvatsko katoličko sveučilište sa sjedištem u Zagrebu i Medijsko sveučilište u Splitu. U Republici Hrvatskoj djeluje 15 veleučilišta, od toga dva privatna veleučilišta; tri javne visoke škole i 27 privatnih visokih škola.

Sveučilište, veleučilište i visoka škola utvrđuju postupak odabira za upis na način koji jamči ravnopravnost svih pristupnika. Sveučilište, veleučilište i visoka škola utvrđuju koji su srednjoškolski programi odgovarajući preduvjet za upis pojedinoga preddiplomskog sveučilišnog ili stručnog studija.

Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, fakultetski obrazovane osobe čine 7,82% stanovništva. U taj broj uključeni su i magistri i doktori znanosti. Građani s višom školom čine 4,08%. U Republici Hrvatskoj u akademskoj godini 2009./2010. studira 185.479 studenata (izvor: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa). Od 1997. do 2005. godine broj studenata se povećao za 48%, a u istom je razdoblju za 59% povećan broj studenata koji su završili studij⁽⁷⁾. Povjerenstvo za koordinaciju i praćenje preventivnih programa za studente na visokim učilištima trebalo bi biti ustrojeno pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa. Jedan dio programa vezanih uz edukaciju studenata o ovisnosti provode studentske organizacije i to studentski zborovi i studentske udruge. Trenutno u Republici Hrvatskoj studentski zborovi su ustrojani na sedam sveučilišta, većem broju veleučilišta i visokih škola. Također u Republici Hrvatskoj djeluje oko 250 studentskih udruga.

5.3.2. **Osnovni cilj:**

Unaprijediti i razvijati programe za zaštitu zdravlja i prevenciju ovisnosti studenata na visokim učilištima.

Posebni ciljevi:

- Povećati stupanj informiranosti studenata o problemu ovisnosti i drugim oblicima rizičnog ponašanja.
- Smanjiti konzumiranje sredstava ovisnosti među studentskom populacijom.
- Unaprijediti zaštitu zdravlja studenata i spriječiti pojavu rizičnih ponašanja, uključivši i pojavu ovisnosti.
- Povećana uključenost studenata u osmišljavanje i provedbu preventivnih programa na razini visokog učilišta – sveučilišta.

5.3.3. **Ciljane skupine:**

Studenti na visokim učilištima

5.3.4. **Mjere i aktivnosti**

Mjera 1. Unaprijediti program za zaštitu zdravlja i prevenciju ovisnosti studenata na visokim učilištima.

PROVEDBENE AKTIVNOSTI	ROK PROVEDBE:
1.1. Osnovati Povjerenstvo za koordinaciju i praćenje programa prevencije ovisnosti studenata pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa u kojem će biti uključeni predstavnici visokih učilišta, studenata, ustanova za provedbu ove mjere i stručnjaka.	2010.-2014. Kontinuirano

7 Podaci preuzeti iz Nacionalnog programa za mlade od 2009. do 2014. godine.

1.2. Poticati savjetovališta na visokim učilištima na kojima postoje da u svoje djelatnosti uvrste osmišljavanje i integriranje programa za prevenciju ovisnosti među studentskom populacijom.	2010.-2014. Kontinuirano
1.3. Predložiti visokim učilištima da u sustavu financiranja studentskih programa daju prioritet onim programima studentskih udruga koji promiču i unapređuju zdrav stil života kod studenata te pridonose borbi protiv svih oblika ovisnosti (obilježavanje Dana borbe protiv svih vrsta ovisnosti i slično).	2011.-2014. Kontinuirano
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, • Povjerenstvo za koordinaciju i praćenje programa prevencije ovisnosti studenata, visoka učilišta, studentske udruge, studentski zborovi
SURADNICI U PROVEDBI	<ul style="list-style-type: none"> • Ured za suzbijanje zlouporabe droga, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, studentski centri, • jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, • zdravstvene i socijalne ustanove, • organizacije civilnog društva, • stručne institucije i nezavisni stručnjaci
FINANCIJSKA SREDSTVA	<ul style="list-style-type: none"> • Državni proračun, proračuni jedinica lokalne (područne) samouprave, prihodi od igara na sreću
POKAZATELJI PROVEDBE	<ul style="list-style-type: none"> • Osnovano Povjerenstvo za koordinaciju, praćenje i unapređivanje programa prevencije ovisnosti studenata • Izvještaj multifunkcionalnog savjetovališta o praćenju programa prevencije o svim oblicima ovisnosti među studentima • Pokazatelji iz izvješća koja će dostavljati Povjerenstvo za koordinaciju, praćenje i unapređivanje programa prevencije ovisnosti studenata visoka učilišta, studentski centri, studentske udruge, studentski zborovi
Dugoročni rezultati	<ul style="list-style-type: none"> • Povećana uključenost studenata u osmišljavanje i provedbu preventivnih programa za savjetovališta na razini visokog učilišta • Povećana razina znanja studenata o problemu ovisnosti, zaštiti zdravlja te zdravstvenim i socijalnim posljedicama konzumiranja droga i ovisnosti • Unaprijeđena zaštita zdravlja studenata i stvaranje negativnog stajališta kod studenata o konzumiranju droga i sredstava ovisnosti

5.4. PROGRAM PREVENCIJE OVISNOSTI ZA DJECU I MLADE U SUSTAVU SOCIJALNE SKRBI

U Republici Hrvatskoj je velik broj mladih koji ne završavaju ili ne upisuju srednjoškolsko obrazovanje, a kod tih skupina djece i mladih postoji velik rizik za pojavu različitih rizičnih ponašanja, uključivši i pojavu ovisnosti. Hrvatska je među zemljama s najkraćim obveznim školovanjem, te postoji velik broj mladih koji nakon završene osnovne škole ne upišu srednju školu, a od onih koji je upišu, tek je 69,5 posto završi. Ne postoje pouzdani podatci koliko mladih napusti srednju školu, ali zasigurno da oni koji iziđu iz školskog sustava su značajno rizičniji za pojavu svih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja od drugih skupina. Osim navedenog, skupine mladih koje čine niskokvalificirane osobe (osobe sa završenom osnovnom školom) suočavaju se sa slabim ili nikakvim izgledima za zapošljavanje, te se time smanjuju njihova osnovna prava na socijalnu dobrobit. Najčešći razlozi zbog kojih mladi ne završavaju srednju školu su loš školski uspjeh, nisko samopoštovanje, otuđenost od škole i školskog života. Razlozi za ispadanje mladih iz školskog sustava mogu biti povezani i sa školskim ozračjem i drugim značajkama škole, posebice s obiteljskim i socijalnim okruženjem i nedostatkom adekvatne obiteljske potpore. Visokorizičan čimbenik je i upućivanje djece na ponavljanje razreda zbog neuspješnog svladavanja gradiva, a da se pri tome djeca pravodobno ne upućuju u primjerenije oblike školovanja. Među podskupinama mladih koji su visokorizični za napuštanje škole su mladi sa slabijim školskim uspjehom, lošijeg ekonomskog statusa, oni koji nemaju primjerenu obiteljsku potporu, mladi Romi i druge rizične podskupine u koje spadaju i konzumenti i ovisnici o drogama. Mnogobrojna istraživanja kod nas i u svijetu pokazala su da loš školski uspjeh i napuštanje škole vrlo često prethode pojavi ovisnosti ili su pokazatelj eksperimentiranja sa sredstvima ovisnosti i pojavom ovisnosti. Stoga sve službe koje u svom djelokrugu imaju zaštitu zdravlja i prevenciju poremećaja u ponašanju kod djece i mladih imaju zajednički cilj da tu djecu i mlade što duže zadrže u sustavu školovanja, jer programi pružanja pomoći tim skupinama ne mogu biti cjeloviti i adekvatni ako im se ne omogući postizanje zadovoljavajućeg stupnja obrazovanja. Prema pokazateljima Centara za socijalnu skrb u RH za 2007. godinu, u tim je centrima evidentirano 20.769 osoba (djece i mladih) s poremećajima u ponašanju, od kojih je 2.066 (1.846 muških i 220 ženskih) s problemima ovisnosti različitog tipa. Od toga je 847 bilo maloljetnih osoba, a 1.219 mladih punoljetnih osoba. Značajno je istaknuti da su 1.744 osobe s problemima ovisnosti evidentirane i kao počinitelji drugih kaznenih djela.

Povjerenstvo za praćenje i koordinaciju programa prevencije ovisnosti za djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi trebalo bi biti osnovano pri **Ministarstvu zdravstva i socijalne skrbi, Upravi za socijalnu skrb**. Programme rada na prevenciji ovisnosti s rizičnom skupinom djece i mladih predlaže se provoditi u sustavu socijalne skrbi uz angažiranje stručnih radnika Centara za socijalnu skrb, a u suradnji s učiteljima i nastavnicima osnovnih i srednjih škola te civilnim sektorom i uz materijalnu potporu sustava socijalne skrbi i lokalne zajednice.

Centri za socijalnu skrb u suradnji s nastavnicima i stručnim suradnicima osnovnih i srednjih škola trebaju razmjenjivati informacije o učenicima koji su samoinicijativno

napustili školu ili su iz nje isključeni, te o djeci i mladima koji su u riziku od ovisnosti o drogama, ali i u riziku od napuštanja škole i ispadanja iz školskog sustava. Također, Centri za socijalnu skrb u suradnji s drugim ustanovama na razini lokalne zajednice trebaju izraditi višegodišnje programe i godišnji program prevencije ovisnosti za djecu izvan sustava školovanja i druge visokorizične skupine djece i mladih.

Ciljana skupina koja bi trebala biti obuhvaćena ovim programom su djeca i mladi koja su zbog bilo kojih razloga prekinula školovanje ili su na školovanju u odgojnoj ustanovi, dječjim domovima ili specijaliziranim ustanovama za djecu i mlade, te druge visokorizične skupine djece i mladih, posebice oni koji su u riziku od ispadanja iz školskog sustava.

Programe prevencije ovisnosti za djecu u sustavu socijalne skrbi potrebno je provoditi na razini svih županija i većih gradova. Radi operativnije provedbe i izrade ovih programa na lokalnoj razini, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi - Uprava socijalne skrbi od predstavnika Centara za socijalnu skrb treba imenovati **županijskog koordinatora programa prevencije ovisnosti za djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi**. Imenovani županijski koordinator obvezno treba biti član županijskog Povjerenstva za suzbijanje zlouporabe droga. **Županijski koordinator** od Centara za socijalnu skrb prikuplja, objedinjuje i izrađuje **Program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi na razini županije** te ga dostavlja županijskom Povjerenstvu za suzbijanje zlouporabe droga na mišljenje i na suglasnost Ministarstvu zdravstva i socijalne skrbi - Upravi socijalne skrbi.

Na kraju godine **županijski koordinator** izrađuje izvješće o provedbi programa prevencije za djecu i mlade sustavu socijalne skrbi koje dostavlja županijskom Povjerenstvu za suzbijanje zlouporabe droga i Ministarstvu zdravstva i socijalne skrbi - Upravi za socijalnu skrb.

5.4.1. **Osnovni cilj**

Osigurati kontinuirano i ravnomjerno provođenje programa prevencije ovisnosti za djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi odnosno djecu i mlade koji su izvan sustava školovanja ili su na školovanju u odgojnoj ustanovi, dječjim domovima ili specijaliziranim ustanovama za djecu i mlade, te za druge rizične skupine djece i mladih kao što su djeca i mladi s poremećajima u ponašanju.

Posebni ciljevi

- Osigurati kvalitetnu edukaciju svih djelatnika u ustanovama socijalne skrbi za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju te djecu bez adekvatne roditeljske skrbi o sredstvima ovisnosti i problemu ovisnosti, ali i o metodama koje mogu pomoći kvalitetnijem odgoju djece i mladih.
- Razviti kvalitetne i raznovrsne outreach programe za djecu i mlade koji su izvan sustava školovanja i nisu na smještaju u ustanovama socijalne skrbi.
- Obuhvatiti što veći broj djece i mladih koji nisu u redovitom sustavu školovanja odgovarajućim oblikom tretmana i alternativnim oblicima školovanja.
- Poboljšati kvalitetu života djece i mladih u institucijama i motivirati ih za odabir zdravih stilova življenja.

- Poboľšati razinu znanja kod rizičnih skupina djece i mladih i njihovih roditelja o štetnosti droga i sredstava ovisnosti kako bi odgovorno mogli odlučiti o neuporabi sredstava ovisnosti.
- Unaprijediti programe rada s obiteljima rizičnih skupina djece i mladih te organizirati različite oblike savjetodavnog rada za roditelje/staratelje navedenih skupina.
- Razvijati programe za rano otkrivanje i tretman djece i mladih koji konzumiraju droge i sredstva ovisnosti smještenih u ustanove socijalne skrbi, kako bi se spriječilo da eksperimentiranje s drogama preraste u ovisnost.
- Smanjiti ponudu i dostupnost droga u okruženju institucija i u lokalnoj zajednici.

5.4.2. **Ciljane skupine**

Djeca i mladi koji su izvan sustava školovanja ili su na školovanju u odgojnoj ustanovi, dječjim domovima ili specijaliziranim ustanovama za djecu i mlade, te druge rizične skupine djece i mladih kao što su djeca i mladi s poremećajima u ponašanju.

5.4.3. **Mjere i aktivnosti**

Mjera 1. Razvijati programe prevencije ovisnosti za djecu i mlade koji su izvan sustava školovanja ili su na školovanju u odgojnoj ustanovi, dječjim domovima ili specijaliziranim ustanovama za djecu i mlade, te druge rizične skupine djece i mladih.

PROVEDBENE AKTIVNOSTI	ROK PROVEDBE
1.1. Donijeti program prevencije ovisnosti za djecu koja su u sustavu socijalne skrbi i/ili koja su na smještaju i školovanju u odgojnoj ustanovi, dječjim domovima ili specijaliziranim ustanovama za djecu i mlade te obvezati sve ovlaštene ustanove socijalne skrbi na njegovu provedbu.	2011.-2014. Kontinuirano
1.2. U suradnji s osnovnim i srednjim školama otkrivati skupine djece i mladih koji su u riziku za napuštanje škole ili su već napustili školu.	2010.-2014. Kontinuirano
1.3. Osmisliti programe za te skupine u sklopu kojih će se raditi na njihovoj motivaciji za uključivanje u druge školske programe i/ili tečajeve za usavršavanje s ciljem povećanja njihova zapošljavanja.	2010.-2014. Kontinuirano
1.4. U suradnji sa stručnim suradnicima u školi vršiti stručne procjene svakog pojedinog djeteta te davati preporuke za druge vrste školovanja ili neke druge mjere, npr. upućivanje u odgojnu ustanovu ili druge dječje domove.	2010.-2014. Kontinuirano
1.5. Razvijati outreach programe usmjerene na visokorizične skupine djece i mladih koji su izvan sustava školovanja i nisu na smještaju u ustanovama socijalne skrbi s ciljem uključivanja tih skupina u adekvatne oblike tretmana i alternativne oblike školovanja.	2011.-2014. Kontinuirano

<p>1.6. U suradnji s organizacijama civilnog društva i drugim institucijama u lokalnoj zajednici osmisliti različite programe koji imaju za cilj uključiti ove skupine djece i mladih u adekvatne kulturno-zabavne i športske sadržaje, te druge organizirane oblike provođenja slobodnog vremena.</p>	<p>2010.-2014. Kontinuirano</p>
<p>1.7. U suradnji sa zdravstvenim službama osmisliti programe zaštite psihofizičkog zdravlja navedenih skupina djece i mladih, a djecu i mlade s izraženijim psihološkim problemima upućivati specijalistima dječje i adolescente psihoterapije.</p>	<p>2011.-2014. Kontinuirano</p>
<p>1.8. U suradnji sa službama za prevenciju ovisnosti osmisliti i provoditi programe psihosocijalnog tretmana za djecu i mlade povremene konzumente droga i drugih sredstava ovisnosti koji su u tretmanu i/ili su smješteni u ustanovama socijalne skrbi, kako bi se spriječilo da povremeno konzumiranje droga preraste u ovisnost.</p>	<p>2011.- 2014. Kontinuirano</p>
<p>1.9. U suradnji s drugim institucijama na razini lokalne zajednice osmisliti programe rada s obiteljima rizičnih skupina djece i mladih te organizirati različite oblike individualnog i grupnog rada za roditelje/staratelje navedenih skupina s ciljem razrješavanja obiteljskih problema i prihvaćanja adekvatne roditeljske uloge.</p>	<p>2010.-2014. Kontinuirano</p>
<p>1.10. Osmisliti i provoditi ciljane programe za pružanje stručne pomoći djeci i mladima koji žive u institucijama u prevladavanju posebnih životnih teškoća, kao što su teške obiteljske prilike, teškoće u socijalnoj prilagodbi i teškoće u učenju, kako bi se spriječili nastavak i produbljivanje rizičnog ponašanja, konzumiranje sredstava ovisnosti i pojava ovisnosti.</p>	<p>2010.-2014. Kontinuirano</p>
<p>1.11. Provoditi periodična istraživanja o ponašanju djece i mladih iz institucija u vezi sa zdravljem, problemom ovisnosti i drugim rizičnim ponašanjima.</p>	<p>2011.- 2014. Kontinuirano</p>
<p>1.12. Provesti istraživanje o pojavnosti konzumiranja sredstava ovisnosti među korisnicima institucija s obzirom na dob, spol, psihološke i socio-demografske karakteristike te o rizičnim čimbenicima za konzumiranje sredstava ovisnosti.</p>	<p>2011. - 2014. Kontinuirano</p>

1.13. Organizirati stručne skupove o prevenciji ovisnosti i metodama kvalitetnog rada s djecom i mladima u institucijama, seminare i edukacije edukatora i ostalih stručnjaka koji provode programe prevencije ovisnosti u institucijama.	2011. - 2014. Kontinuirano
1.14. Najmanje jednom na godinu organizirati edukaciju o prevenciji ovisnosti i drugih rizičnih ponašanja za stručne suradnike i odgojitelje u institucijama.	2011. - 2014. Kontinuirano
1.15. Tiskati i distribuirati priručnike, monografije i druge stručne časopise namijenjene stručnim suradnicima i odgojiteljima.	2011.- 2014. Kontinuirano
1.16. Ocijeniti programe prevencije ovisnosti koji se provode u institucijama, uključivši i programe i projekte koje provode organizacije civilnog društva, te kvalitetnim projektima dati suglasnost za provedbu.	2010.-2014. Kontinuirano
1.17. Na temelju provedenog javnog natječaja financirati najbolje preventivne projekte i programe u sustavu socijalne skrbi usmjerene na navedene skupine djece i mladih koji pridonose borbi protiv droga i svih oblika ovisnosti.	2011. - 2014. Kontinuirano
1.18. Uspostaviti informatičku bazu podataka o preventivnim projektima koji se u sustavu socijalne skrbi na županijskoj i nacionalnoj razini provode s djecom i mladima koji su izvan sustava školovanja ili su na školovanju u odgojnoj ustanovi, dječjim domovima ili specijaliziranim ustanovama za djecu i mladi, te drugim rizičnim skupinama djece i mladih.	2011. - 2014. Kontinuirano
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Uprava za socijalnu skrb • Centri za socijalnu skrb
SURADNICI U PROVEDBI	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa • Agencija za odgoj i obrazovanje • Hrvatski zavod za zapošljavanje • Hrvatski zavod za javno zdravstvo • Ured za suzbijanje zlouporabe droga • Osnovne i srednje škole • Obiteljski centri • Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave • Zdravstvene i socijalne ustanove • Organizacije civilnog društva • Stručne institucije i nezavisni stručnjaci

FINANCIJSKA SREDSTVA	<ul style="list-style-type: none"> • Državni proračun, proračuni jedinica lokalne (područne) samouprave, prihodi od igara na sreću
POKAZATELJI PROVEDBE	<ul style="list-style-type: none"> • Broj i vrsta programa za djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi • Broj djece i mladih obuhvaćenih tim programima • Broj programa rada s obiteljima navedenih skupina • Broj i vrsta edukacija i seminara o metodama rada s djecom i mladima koji žive u institucijama te o problemu ovisnosti • Broj uključenih institucija u edukacije te broj uključenih stručnih suradnika i odgojitelja iz institucija • Broj provedenih istraživanja u institucijama • Broj financiranih programa i projekata organizacija civilnog društva i drugih stručnih institucija • Broj i vrsta osigurane stručne literature za institucije namijenjene djeci i mladima s poremećajima u ponašanju i onima bez odgovarajuće roditeljske skrbi
Dugoročni rezultati	<ul style="list-style-type: none"> • Osiguran kontinuitet provedbe preventivnih programa i minimalni standardi preventivnog rada na području ovisnosti u institucijama u kojima žive djeca i mladi s poremećajima u ponašanju i oni bez odgovarajuće roditeljske skrbi • Povećana međusobna suradnja mjerodavnih državnih tijela i suradnja s jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave

Mjera 2. Provoditi programe prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno - obrazovnom sustavu i izvan sustava školovanja pružanjem usluga u zajednici i osigurati financijsku potporu izvaninstitucionalnim uslugama u zajednici.

PROVEDBENE AKTIVNOSTI	ROK PROVEDBE
2.1. Organizirati tematske roditeljske sastanke s ciljem prevencije ovisnosti djece i mladih.	2010.-2014. Kontinuirano
2.2. Provoditi radionice za stjecanje psihosocijalne podrške roditeljima djece ovisnika i programe psihosocijalne podrške s roditeljima djece ovisnika.	2010.-2014. Kontinuirano
2.3. Provoditi radionice za razvijanje pozitivne slike o sebi, samopouzdanja i samopoštovanja, kao i kreativnih radionica za kvalitetno provođenje slobodnog vremena djece i mladih.	2010.-2014. Kontinuirano
2.4. Provoditi programe organiziranog provođenja slobodnog vremena djece i mladih.	2010.-2014. Kontinuirano

2.5. Provedba projekata vršnjačke pomoći usmjerene prevenciji zlouporabe droga i svih drugih oblika ovisnosti kod mladih.	2010.-2014. Kontinuirano
2.6. Provoditi programe s ciljem promicanja zdravih stilova života djece i mladih radi promjene stavova vezanih uz konzumiranje sredstava ovisnosti, kao i organiziranje sportskih radionica i susreta te obiteljskih druženja u prirodi.	2010.-2014. Kontinuirano
2.7. Provoditi programe posttremanskog prihvata djece i mladih nakon duljeg boravka u ustanovi, namijenjene djeci i mladima koji su otpušteni iz institucije.	2010.- 2014. Kontinuirano
2.8. Pružati financijsku potporu uslugama organiziranog provođenja slobodnog vremena mladih i neformalnog obrazovanja putem klubova mladih.	2010.-2014. Kontinuirano
2.9. Pružati financijsku potporu uslugama informiranja mladih o načinima organiziranog provođenja slobodnog vremena u njihovoj zajednici kao što su predavanja, tribine, kazališta, kina, koncerti i sl., kao i o različitim aktivnostima u zajednici usmjerenih prevenciji ovisnosti mladih.	2010.-2014. Kontinuirano
2.10. Pružati financijsku potporu projektima organizacija civilnog društva usmjerenih prevenciji ovisnosti djece i mladih.	2010.- 2014. Kontinuirano
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti • Obiteljski centri
SURADNICI U PROVEDBI	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa • Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Uprava socijalne skrbi • Agencija za odgoj i obrazovanje • Osnovne i srednje škole • Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave • Zdravstvene i socijalne ustanove • Organizacije civilnog društva
FINANCIJSKA SREDSTVA	<ul style="list-style-type: none"> • Državni proračun, proračuni jedinica lokalne (područne) samouprave, prihodi od igara na sreću
POKAZATELJI PROVEDBE	<ul style="list-style-type: none"> • Broj održanih tematskih roditeljskih sastanaka, programa i radionica za stjecanje psihosocijalne podrške • Broj provedenih programa s ciljem promicanja zdravih stilova života i programa vršnjačke pomoći • Broj provedenih programa posttremanskog prihvata i broj djece obuhvaćenih tim programima

	<ul style="list-style-type: none"> • Broj financiranih programa i projekata organizacija civilnog društva, klubova mladih i drugih stručnih institucija • Broj i vrsta osigurane stručne literature za institucije namijenjene djeci i mladima s poremećajima u ponašanju i onima bez odgovarajuće roditeljske skrbi
Dugoročni rezultati	<ul style="list-style-type: none"> • Osiguran kontinuitet provedbe preventivnih programa s roditeljima te djecom i mladima u odgojno-obrazovnom sustavu i izvan sustava školovanja. • Povećana međusobna suradnja mjerodavnih državnih tijela i suradnja s jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave

6. EVALUACIJA PREVENTIVNIH PROGRAMA

Evaluacija i vrednovanje pojedinih programa i projekata je vrlo često spominjana aktivnost i jedan je od zahtjeva svakog utemeljenog i detaljno razrađenog projekta i programa ne samo u području prevencije ovisnosti, nego i u bilo kojem drugom području života i društvenih pojava. Premda se stručnjaci slažu da je evaluacija vrlo važna za ocjenu učinkovitosti programa, metode evaluacije se još uvijek razrađuju te je posve sigurno da nije moguće dati univerzalni odgovor na koji način i s kojim alatima možemo postići odgovore na ključna pitanja u evaluaciji, kao što su je li program bio učinkovit, je li doveo do željenih promjena i ostvario postavljene ciljeve, je li bio koristan za korisnike, te jesu li njegovi korisnici bili zadovoljni s načinom njegova provođenja i stručnjacima koji su ga provodili. Ključna uloga evaluacije je ne samo ocijeniti program ili projekt, nego i postići da se na temelju rezultata unaprijede intervencije i programi u određenom području.

U idućem je razdoblju pri usuglašavanju i donošenju programa prevencije u svim sustavima, kako državnom tako i nevladinom, potrebno ugraditi i provoditi evaluaciju svakog programa (procesnu, ishoda i učinaka ako se radi o dugoročnim programima). Za svaki je program nužno odrediti prednosti i nedostatke unutarnje ili vanjske evaluacije u odnosu na vrstu programa i financijska sredstva koja su utrošena. Osim navedenog, potrebno je izraditi i standardizirane evaluacijske upitnike, definirati evaluacijske metode te odrediti neovisno stručno tijelo i/ili tim stručnjaka evaluatora koji će provoditi evaluacije programa koji se provode u odgojno-obrazovnom sustavu, ali i programa koje planiraju i provode lokalne zajednice.

Pristup koji se koristi u procesu evaluacije uključuje kvantitativne i kvalitativne metode. Kako bi se uspješno mogao evaluirati pojedini program i ocijeniti njegova stvarna učinkovitost, evaluacija mora biti planirana istodobno kada se planiraju i programi, te treba biti sastavni dio strateškog planiranja u svakom preventivnom projektu i programu.

Programi prevencije ovisnosti u Hrvatskoj još uvijek nisu znanstveno utemeljeni kako to preporučuju strani i domaći znanstveno-istraživački autoriteti. Da bi to postali, potrebno je ulagati u razvoj programa i to ponajprije (1) povezivanjem aktivnosti programa s teorijskim i istraživačkim spoznajama, (2) postavljanjem programskih aktivnosti na temelju opsežne procjene potreba i (3) planirati i provoditi evaluaciju

programa. Kako bi programi postali znanstveno utemeljeni i dostupni za širenje na nove lokalne zajednice, važno je istraživanjima dokazati i potvrđivati njihov učinak (Pratt, Hernandez, 2003 prema Bašić, Ferić Šlehan i Kranželić Tavra, 2007).

Evaluacija programa prevencije ovisnosti u Republici Hrvatskoj danas je velikim dijelom usmjerena na evaluaciju procesa kojom se mjeri način na koji je program izveden i zadovoljstvo korisnika provođenjem programa. Kako bi programi postali znanstveno utemeljeni i na taj način vrijedni i dostupni za širenje, važno je istraživati njihove učinke u ostvarivanju postavljenih ciljeva te mjeriti učinak na korisnike koji je u planiranju programa postavljen kao očekivani rezultat. Učinkovitost programa može se mjeriti na razne načine, ali trenutno stanje u Hrvatskoj govori kako se još uvijek premalo pozornosti posvećuje istraživanjima sa svrhom evaluacije učinka.

Mjera 1. Izraditi stručna mjerila i smjernice za provedbu svih faza evaluacije, tj. definirati evaluacijske okvire koji moraju ispunjavati standarde kao što su korisnost, izvedivost, vjerodostojnost i točnost, te provesti evaluaciju svih preventivnih programa i projekata koji se financiraju iz Državnog proračuna i lutrijskih sredstava, te koji su utemeljeni i proizlaze iz Državnog proračuna.

PROVEDBENE AKTIVNOSTI	ROK PROVEDBE
1.1. Osnovati tim stručnjaka različitih profila, tj. medicinskih stručnjaka, psihologa, socijalnih pedagoga, pedagoga, sociologa i drugih stručnjaka i znanstvenika koji bi provodili vanjsku periodičnu evaluaciju i ocjenu svih preventivnih projekata i programa koji se provode u odgojno - obrazovanom sustavu, ali i programa koje planiraju i provode lokalne zajednice.	2010.-2014. Kontinuirano
1.2. Izraditi i definirati stručna mjerila, metode, standardizirane upitnike i smjernice za evaluaciju preventivnih programa i učiniti ih dostupnim široj stručnoj javnosti (portal, brošure).	2010.-2014. Kontinuirano
1.3. Samostalno i u suradnji s europskim stručnjacima organizirati edukaciju edukatora za evaluaciju preventivnih programa i izradu preventivnih programa.	2010.-2014. Kontinuirano
1.4. Organizirati po regionalnom načelu stručne skupove, seminare i radionice o planiranju programa prevencije i evaluaciji preventivnih programa za sve voditelje školskih preventivnih programa i županijske koordinate te ostale stručnjake koji provode programe prevencije ovisnosti u školama.	2010.-2014. Kontinuirano
1.5. Tiskati priručnik o evaluacijskim standardima i metodama i distribuirati ga svim relevantnim institucijama i stručnjacima.	2010.-2014. Kontinuirano

1.6. Osnovati lokalne timove stručnjaka koji će provoditi vanjsku evaluaciju (procesnu i ishoda) svih preventivnih programa/projekata koji se provode na razini županija.	2010.-2014. Kontinuirano
1.7. Izraditi brošure i portale u kojima će se objavljivati rezultati evaluacije programa prevencije i smjernice za unaprjeđenje metoda evaluacije i programa prevencije.	2010.-2014. Kontinuirano
1.8. Izraditi plan edukacija edukatora, seminara i konferencija o prevenciji ovisnosti i evaluaciji, te sukladno novim spoznajama i znanstvenim dostignućima dati prijedloge za opću strategiju daljnjeg razvoja preventivnih programa u Republici Hrvatskoj.	2010.-2014. Kontinuirano
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> • Ured za suzbijanje zlouporabe droga • Agencija za odgoj i obrazovanje
SURADNICI U PROVEDBI	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa • Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi • Hrvatski zavod za javno zdravstvo • Predškolske odgojno - obrazovne ustanove, osnovne i srednje škole • Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave • Zdravstvene i socijalne ustanove • Organizacije civilnog društva • Stručne institucije i nezavisni stručnjaci
FINANCIJSKA SREDSTVA	<ul style="list-style-type: none"> • Državni proračun, proračuni jedinica lokalne (područne) samouprave, prihodi od igara na sreću
POKAZATELJI PROVEDBE	<ul style="list-style-type: none"> • Osnovan tim stručnjaka za evaluaciju preventivnih programa • Izrađena mjerila i smjernice za evaluaciju preventivnih programa • Broj organiziranih edukacija za edukatore i broj edukatora koji su osposobljeni za evaluaciju i planiranje preventivnih programa • Broj evaluiranih programa i projekata • Broj edukacija za županijske koordinatore, voditelje školskih preventivnih programa i stručnjake i broj sudionika na tim edukacijama • Tiskan i distribuiran priručnik o evaluacijskim standardima i metodama • Broj i vrsta brošura o evaluaciji i prevenciji
Dugoročni rezultati	<ul style="list-style-type: none"> • Unaprjeđenje preventivne politike i strategije • Razvijena kvalitetna metodologija evaluacije preventivnih programa

7. KRITERIJI ZA IZRADU IZVJEŠĆA O PROGRAMIMA PREVENCIJE KOJI SE PROVODE NA NACIONALNOJ I LOKALNOJ RAZINI TE KRITERIJI I STANDARDIZIRANI NAČINI PRIKUPLJANJA PODATAKA ZA BAZU PROJEKATA PREVENCIJE

Kriterije za izradu izvješća treba definirati tako da se mogu adekvatno prikupljati informacije o provedenim programima, a na temelju tih kriterija potrebno je izraditi bazu podataka o programima i projektima prevencije ovisnosti koji se provode u Republici Hrvatskoj.

Usporedo treba razvijati bazu evaluiranih projekata koji udovoljavaju kriterijima EDDRA baze podataka EMCDDA, kako bi se osigurala mogućnost uvida u najbolje prakse u Republici Hrvatskoj.

Formiranje takve baze podataka o programima prevencije ovisnosti trebalo bi biti pri Uredu za suzbijanje zlouporabe droga, **Odjelu Nacionalne informacijske jedinice za droge i poslove međunarodne suradnje** - koji je zadužen za vođenje nacionalnog informacijskog sustava o drogama, koordinira, analizira i prati postojeću metodologiju prikupljanja i analize, te za dostupnost podataka o drogama i zlouporabi droga; predlaže njihovo nadograđivanje i usklađivanje s preporukama Europskog centra za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA).

7.1. Kriteriji za EDDRA bazu projekata EMCDDA

EMCDDA (Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama) je osmislio EDDRA informacijski sustav (Best practice portal and Exchange on drug demand reduction action) koji je utemeljen 1996. godine. EDDRA predstavlja višejezični online informacijski sustav za prikupljanje informacija o najboljim praksama EU-a u području smanjenja potražnje droga, osigurava detaljni pregled evaluacije programa prevencije, liječenja i smanjenja štete u EU, te promiče razmjenu stručnih mišljenja i iskustava, a zamišljen je i kao pomoć stručnjacima i tijelima zaduženim za izradu politike u planiranju i provođenju kvalitetnih intervencija kao odgovor na problematiku droga. Navedena baza nudi mogućnost pretraživanja prema zemlji, jeziku, tematici i ciljanoj skupini. EDDRA je jedan od osnovnih zadataka Reitoxa i sve nacionalne informacijske jedinice za droge su obvezne slati projekte i programe u EDDRA-u. U sklopu portala postoje i linkovi do daljnjih izvora informacija i rječnik pojmova koji se spominju u najboljim praksama, koji pomažu u vođenju korisnika kroz portal. Kako bi se pružila stručna pomoć svima koji planiraju i provode programe prevencije ovisnosti, EMCDDA je osmislio (PERK) program koji sadržava preventivne i evaluacijske resurse i alate utemeljene na znanstveno dokazanim preventivnim principima, pravilima planiranja i tipovima evaluacije. Budući da jedan od segmenata rada EMCDDA pokriva i prikupljanje podataka o programima i projektima na području smanjenja potražnje droga, potrebno je na nacionalnoj razini ustrojiti **informatičku bazu projekata** koja će obuhvatiti sve postojeće programe, projekte i aktivnosti u području

smanjenja potražnje kako bi se dobio jasan uvid u pokrivenost pojedinih područja te posebno prevencije ovisnosti, kao i utrošena financijska sredstava po tim područjima. U sklopu ranije navedene baze podataka, usporedo će se razvijati baza evaluiranih projekata koji udovoljavaju kriterijima EDDRA baze podataka EMCDDA kako bi se osigurao uvid u najbolje prakse u Republici Hrvatskoj.

Mjera 1. Pri Nacionalnoj informacijskoj jedinici za droge ustrojiti bazu projekata i programa koji se u RH provode, planiraju provoditi ili su provedeni na području prevencije ovisnosti, te portal o programima prevencije i evaluaciji s ciljem razmjene stručnih mišljenja i primjera dobre prakse među nositeljima.

PROVEDBENE AKTIVNOSTI	ROK PROVEDBE
1.1. Sukladno terminologiji i definicijama EMCDDA-a, a u suradnji sa stručnjacima i akterima na području prevencije ovisnosti, usuglasiti i definirati razine i vrste prevencije uzimajući u obzir ciljne skupine i komponente programa.	2010.-2014. Kontinuirano
1.2. Izraditi detaljan popis svih nositelja preventivnih aktivnosti u RH uključujući lokalnu razinu i definirati njihove glavne aktivnosti sukladno tipu preventivne aktivnosti, sastavnicama aktivnosti i provedenoj evaluaciji.	2010.-2014. Kontinuirano
1.3. Definirati jedinstvene kriterije za prikupljanje podataka o programima prevencije i kriterije za izradu izvješća o preventivnim programima na temelju kojih će se ustrojiti informatička baza preventivnih programa i projekata u Hrvatskoj.	2010.-2014. Kontinuirano
1.4. Ustrojiti bazu projekata prevencije ovisnosti koja će obuhvatiti sve postojeće preventivne programe, projekte i aktivnosti kako bi se dobio jasan uvid u pokrivenost pojedinih područja prevencije, kao i utrošena financijska sredstava po tim područjima.	2010.-2014. Kontinuirano
1.5. Osigurati primjenu koncepta EMCDDA-a o znanstveno utemeljenim praksama na nacionalnoj razini, te u sklopu već postojeće baze izraditi bazu evaluiranih i znanstveno utemeljenih preventivnih projekata i programa koji se provode u Hrvatskoj (primjeri znanstveno utemeljene prakse).	2010.-2014. Kontinuirano
1.6. Izraditi portal o programima prevencije i evaluaciji na kojem će biti dostupne različite stručne i znanstvene smjernice, metode i alati za planiranje i provođenje programa prevencije i evaluacije.	2010.-2014. Kontinuirano

1.7. Jednom na godinu organizirati edukacije za sve stručnjake i provoditelje preventivnih programa o bazi preventivnih projekata s ciljem informiranja o mogućnostima uključivanja projekata u bazu te poticanja korištenja portala o programima prevencije i evaluacije i razmjene stručnih mišljenja i primjera dobre prakse među nositeljima.	2010.-2014. Kontinuirano
NOSITELJ	<ul style="list-style-type: none"> • Ured za suzbijanje zlouporabe droga
SURADNICI U PROVEDBI	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa • Agencija za odgoj i obrazovanje • Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi • Hrvatski zavod za javno zdravstvo • Predškolske i školske odgojno - obrazovne ustanove • Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave • Zdravstvene i socijalne ustanove • Organizacije civilnog društva • Stručne institucije i nezavisni stručnjaci
FINANCIJSKA SREDSTVA	<ul style="list-style-type: none"> • Državni proračun, proračuni jedinica lokalne (područne) samouprave, prihodi od igara na sreću
POKAZATELJI PROVEDBE	<ul style="list-style-type: none"> • Uspostavljena baza preventivnih programa/projekata koji se provode na nacionalnoj i lokalnoj razini u odgojno - obrazovnim ustanovama • Uspostavljena baza znanstveno utemeljenih projekata i primjera dobre prakse u Republici Hrvatskoj sukladno kriterijima EDDRA baze EMCDDA-a • Uspostavljen portal o prevenciji i evaluaciji
Dugoročni rezultati	<ul style="list-style-type: none"> • Unaprijeđena teoretska i metodološka osnova rada na prevenciji i evaluaciji • Povećana međusobna suradnja mjerodavnih državnih tijela i suradnja s jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave • Povećana učinkovitost preventivnih programa

smjernice za strategiju daljnjeg razvoja preventivnih programa u republici hrvatskoj

8. SMJERNICE ZA STRATEGIJU DALJNJEG RAZVOJA PREVENTIVNIH PROGRAMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Neke od smjernica za strategiju daljnjeg razvoja preventivnih programa u Republici Hrvatskoj su:

- Prevencija ovisnosti treba uključiti sve sektore društva na rješavanju ovog problema, poglavito one koji najsnažnije utječu na odgoj djece i mladih, a to su obitelj, škola, vršnjačke skupine, lokalna zajednica i mediji.

- Preventivni programi u sustavu školstva trebaju biti izrađeni s ciljem motiviranja učenika za odabir zdravih stilova života, pravilnog organiziranja slobodnog vremena, razvijanja samopoštovanja i socijalnih vještina, kao i pružanja pomoći obiteljima i nastavnicima kako bi na vrijeme uočili i spriječili problem zlouporabe droga kod učenika.
- Preventivni programi u sustavu školstva trebaju biti nadopunjeni programima u zajednici usmjerenim na različite supkulturne skupine mladih rizičnog ponašanja, na obitelj i općenito na širu populaciju građana.
- Preventivni programi trebaju biti usmjereni i na rješavanje krize suvremene obitelji, kao i na što ranije otkrivanje i pružanje pomoći rizičnim skupinama djece i mladih s ciljem prevladavanja rizičnih ponašanja i sprječavanja pojave ovisnosti o drogama u tim skupinama.
- Preventivni programi trebaju biti dugotrajna, kontinuirana i planirana aktivnost s ponavljajućim intervencijama radi pojačanog ostvarivanja preventivnih ciljeva.
- Svaki preventivni program treba sadržavati i metode evaluacije koja treba dati odgovore o učinkovitosti pojedinog programa, a rezultati evaluacije trebaju utjecati na kreiranje cjelovite nacionalne preventivne strategije.
- Razvijati i unaprjeđivati istraživački rad o raširenosti zlouporabe sredstava ovisnosti među djecom i mladima te općom populaciji, kao i istraživanja u području preventivskih znanosti kako bi se unaprijedile teoretske i metodološke osnove preventivnog rada na području ovisnosti s djecom i mladima, te povećala učinkovitost preventivnih programa.

9. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

1. Nacionalni program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno - obrazovnom sustavu, te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi za razdoblje od 2010. do 2014. godine na prijedlog Ureda za suzbijanje zlouporabe droga i uz prethodno mišljenje Povjerenstva za suzbijanje zlouporabe droga donosi Vlada Republike Hrvatske.
2. Nakon što Vlada Republike Hrvatske prihvati Nacionalni program, sva mjerodavna tijela državne uprave, državne institucije i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave početi će provedbu mjera iz Nacionalnog programa za koje su određeni kao nositelji.
3. Agencija za odgoj i obrazovanje, uz suglasnost Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa sukladno smjernicama Nacionalnog programa određuje minimalne standarde programa prevencije ovisnosti za djecu predškolske i školske dobi te obvezuje odgojno - obrazovne ustanove na njihovu provedbu.
4. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi sukladno smjernicama iz ovog Nacionalnog programa treba usvojiti i donijeti Program prevencije ovisnosti za djecu koja su u sustavu socijalne skrbi, te obvezati sve ovlaštene ustanove socijalne skrbi na njegovu provedbu.
5. Ured za suzbijanje zlouporabe droga sudjeluje u koordinaciji provedbe i evaluaciji Nacionalnog programa prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno - obra-

zovnom sustavu te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi za razdoblje od 2010. do 2014. godine, te usklađuje i predlaže Povjerenstvu za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske i ovlaštenim državnim tijelima nova rješenja za izvršavanje planiranih mjera i aktivnosti.

6. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa obvezno je dostaviti Uredu za suzbijanje zlouporabe droga godišnje izvješće o provedbi mjera iz Nacionalnog programa za djecu i mlade u odgojno - obrazovnom sustavu do kraja tekuće školske godine, a Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Uprava za socijalnu skrb o provedbi mjera iz Nacionalnog programa za djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi, najkasnije do kraja tekuće školske godine.
7. Ured će sastaviti zajedničko izvješće o provedbi Nacionalnog programa prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno - obrazovnom sustavu te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi, te će ga jednom na godinu dostavljati Vladi Republike Hrvatske u sklopu godišnjeg izvješća o provedbi Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe droga.

10. FINANCIJSKA SREDSTVA

Za provedbu **Nacionalnog programa prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno-obrazovnom sustavu, te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi za razdoblje od 2010. do 2014. godine** nužno je osigurati financijska sredstva čija će visina osiguravati kvalitetnu implementaciju mjera i aktivnosti iz programa, sukladno djelokrugu i obvezama pojedinih nositelja uključenih u provedbu Nacionalnog programa.

Sredstva za provedbu Nacionalnog programa za razdoblje 2010. osigurat će u okviru aktivnosti i projekata koja su planirana na njihovim proračunskim pozicijama, a za proračunsko razdoblje 2011., 2012. i 2013. sredstava za provedbu aktivnosti osigurat će se u okviru limita ukupnih rashoda Vlade RH utvrđenim smjericama ekonomske i fiskalne politike **iz državnog proračuna i prihoda od igara na sreću** na temelju prethodnog međuresornog usklađivanja na stavkama mjerodavnih ministarstava i ostalih državnih tijela sukladno njihovom djelokrugu i obvezama kao nositelja provedbe pojedinih mjera i aktivnosti iz Nacionalnog programa.

Najveći dio financijskih sredstava osiguran je u okviru sredstava za redovite djelatnosti nositelja provedbe pojedinih mjera, a posebno planirana sredstva Državnog proračuna za provedbu pojedinih aktivnosti izdvojena su na pozicijama sljedećih nositelja:

1. Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti uz sredstva za redovite djelatnosti obiteljskih centara osiguralo je i posebno izdvojena sredstva iz državnog proračuna i prihoda od igara na sreću za sufinanciranje programa/projekata organizacija civilnog društva (klubova mladih, udruga i slično) i to: za 2010. u iznosu 5.099.452.00, za 2011. u iznosu 5.716.849,00 i za 2012. u iznosu 6.054.718.00.
2. Ured za suzbijanje zlouporabe droga uz sredstva za redovite djelatnosti Ureda osigurao je i posebno izdvojena sredstva iz Državnog proračuna za provedbu me-

dijske kampanje i edukacija i to za 2010. godinu u iznosu 2.693.500,00, za 2011. u iznosu 2.648.500,00 i za 2012. u iznosu za 2.360.500,00.

3. Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa uz sredstava za redovite djelatnosti odgojno-obrazovnih ustanova i visokih učilišta osiguralo je i sredstva iz Državnog proračuna na programu razvoja odgojno obrazovnog sustava na prevenciji ovisnosti u školama i na programu razvoja športa i to za 2010. u iznosu od 1.139.470,00 kn, za 2011. u iznosu od 1.549.999,00 kn, i za 2012. u iznosu od 1.568.599,00 kn

Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi mjere i aktivnosti iz Nacionalnog programa provodit će iz financijskih sredstava za redovite djelatnosti ministarstva te redovite djelatnosti zdravstvenih i socijalnih ustanova.

Također, po načelu podijeljene odgovornosti između države i lokalne zajednice, preporuča se da jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave iz svojih proračunskih sredstava izdvoje određena sredstva za rad mjerodavnih odgojno-obrazovnih, socijalnih i zdravstvenih ustanova na provedbi Nacionalnog programa te za rad županijskih koordinatora i županijskih/gradskih povjerenstava za praćenje i koordinaciju provedbe Nacionalnog programa, kao i provedbu ostalih preventivnih mjera i aktivnosti na lokalnoj razini. Kao dodatni financijski izvori koristit će se sredstva međunarodnih organizacija (Ujedinjeni narodi UNODC, Europska unija, Vijeće Europe) i druga sredstva iz domaćih i stranih fondova.

DODATAK 1. STANDARDI UČINKOVITE PREVENCIJE OVISNOSTI I EVALUACIJE

1. Načela i standardi prevencije i evaluacije

U zemljama Europske unije provode se s različitim intenzitetom i učestalošću programi *univerzalne, selektivne i indicirane prevencije*. U većini europskih zemalja provode se programi univerzalne prevencije u obliku medijskih kampanja s ciljem promicanja zdravlja, obiteljski orijentirani programi te preventivni programi utemeljeni na politici lokalne zajednice. Programi selektivne prevencije koji se provode u zemljama EU-a usmjereni su na rizične skupine i uglavnom su zasnovani na aktivnostima vježbanja životnih vještina. Svi programi prevencije trebaju biti strukturirani po tzv. logičkom modelu koji u sebi uključuje procjenu stanja u lokalnoj zajednici, teorijske osnove iz kojih proizlaze hipoteze za planiranje mjera iz programa, sastavnice i sadržaj programa, ciljeve programa, indikatore i rezultate evaluacije.

U Republici Hrvatskoj preventivni programi u sustavu školstva su iznimno značajni u cjelokupnoj provedbi Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe droga, te kao takvi izrađeni su i provode se s ciljem motiviranja učenika za odabir zdravih stilova života, pravilnog organiziranja slobodnog vremena, razvijanja samopoštovanja i socijalnih vještina, kao i pružanja pomoći obiteljima i nastavnicima kako bi na vrijeme uočili i spriječili problem zlouporabe droga kod učenika.

Kako bi prevencija ovisnosti bila uspješna, važno je napore znanstvenika, istraživača i praktičara usmjeriti prema:

1. razumijevanju genetičkih i okolinskih rizičnih i zaštitnih čimbenika koji mogu prevenirati ili dovesti do korištenja sredstava ovisnosti i do same ovisnosti,
2. ojačati procjenu stanja glede problema s drogama u lokalnim zajednicama i pritom osigurati istraživačke mehanizme i alate, te
3. prenošenju načela učinkovite prevencije ovisnosti, utemeljenih na znanstvenim istraživanjima, u lokalne zajednice i pritom osigurati usklađenost tih načela sa specifičnim potrebama te zajednice.

Za razvoj uspješnih programa prevencije ključno je pitanje što određuje nečiju podložnost korištenju sredstava ovisnosti. U dosadašnjim istraživanjima nema potvrde da se radi o jednom izoliranom čimbeniku, nego sva istraživanja potvrđuju da se korištenje droga i sama ovisnost pojavljuju kao rezultat međudjelovanja različitih genetičkih, bioloških, emocionalnih, kognitivnih i socijalnih rizičnih čimbenika koji djeluju u socijalnom kontekstu koji također ima utjecaj.

Dakle, i čimbenici na individualnoj razini i oni u socijalnom kontekstu svojim utjecajem čine neke pojedince više ili manje u riziku za korištenje sredstava ovisnosti te utječu na tranziciju od korištenja sredstava ovisnosti prema razvijanju ovisnosti o korištenim sredstvima. Mnogi znanstveni, istraživački i stručni autoriteti (NIDA, SAMHSA) identificirali su brojne rizične čimbenike koje svrstavaju u kategorije individualnih, obiteljskih i socijalnih (škola, lokalna zajednica, vršnjaci...).

Na razini **individualnih osobina** rizičnih čimbenika velik utjecaj imaju povučенost/sramežljivost, agresivno i impulzivno ponašanje i loše akademsko postignuće.

Na razini **obiteljskih rizičnih čimbenika** utjecaj imaju nedostatan i loš nadzor roditelja i izloženost korištenju sredstava ovisnosti od strane roditelja ili braće/sestara.

Na razini **škole ili školskih rizičnih čimbenika** često se ubrajaju nejasna ili nepostojeća politika škole koja podupire nekorištenje sredstava ovisnosti te dostupnost droga u školi i oko nje.

Rizični čimbenici u zajednici odnose se na nedostatak akademskih i/ili rekreacijskih programa za djecu i mlade u izvanškolskom vremenu i vikendima te nedovoljno djelovanje policije i drugih službi koje rade na suzbijanju sredstava ovisnosti (korištenje, prodaja, preprodaja...). Mnoga istraživanja (NIDA) donose zaključke i dokaze o postojanju zaštitnih čimbenika na individualnoj razini i razini okruženja – obitelji, vršnjaka, škole, zajednice, radnog mjesta, medija i drugih.

Primjeri **zaštitnih čimbenika** jesu stabilan temperament, visoka razina motivacije, snažne veze roditelj-dijete, dosljedna roditeljska supervizija i disciplina, povezanost s vršnjacima konvencionalnih stavova te dosljedne i jasne norme i poruke u zajednici koje podupiru nekorištenje sredstava ovisnosti.

Navedeni primjeri govore o kompleksnosti pojave i njezine uvjetovanosti, što upućuje na zaključak kako i odgovor na te utjecaje mora biti kompleksan i sveobuhvatan. Također, ovi primjeri pokazuju i kako se svaka osoba može naći u okruženju navedenih rizičnih čimbenika i utjecaja što ističe važnost rješavanja problema povezanih s ovisnostima na razini univerzalne prevencije, a zatim selektivne i indicirane. U kontekstu rizičnih i zaštitnih čimbenika, koji su do sada otkriveni, važno je napomenuti kako izazov budućih istraživanja leži u otkrivanju veza i mehanizama međudjelovanja rizika i zaštite u razvoju individualne podložnosti prvom korištenju sredstava ovisnosti te prelasku s korištenja i zlorabe sredstava ovisnosti na samu ovisnost.

Kako bi zajednice imale i ojačale vlastite kapacitete za prevenciju ovisnosti, potrebno je omogućiti različite alate pomoću kojih će samostalno, ali i u suradnji sa znanstveno-istraživačkim autoritetima procjenjivati vlastite specifične potrebe, zatim identificirati rizične i zaštitne čimbenike koji su prisutni na njihovom području, utvrđivati prioritete prema kojima treba djelovati te kreirati odgovore na procijenjene potrebe i procijenjeno stanje u obliku aktivnosti, inicijativa, programa i strategija na svima razinama prevencije – univerzalnoj, selektivnoj i indiciranoj.

Načela provedbe programa prevencije ovisnosti svakako treba prilagoditi posebnim obilježjima uže i šire socijalne sredine, ali bez obzira na posebna obilježja društvenih sredina potrebno je pridržavati se nekoliko glavnih načela provedbe programa prevencije ovisnosti, koji su nastali na temelju dugotrajnih studija i istraživanja, a trebali bi pomoći edukatorima i nositeljima školskih preventivnih programa, kao i nositeljima preventivnih programa u zajednici da promišljaju, planiraju i uspostave bazu podataka iz istraživanja kao temelj za programe prevencije ovisnosti o drogama u sklopu škole, ali i šire društvene zajednice.

Osnovna načela učinkovitih preventivnih programa/strategija proizašli iz analize mnogih istraživanja učinkovitih programa jesu (prema Nation i sur., 2003):

1. **Sveobuhvatnost** - djelovanje na različita okruženja; uključivanje u program različita područja života pojedinca (zdravlje, obrazovanje, socijalni odnosi...), program sadržava široki spektar aktivnosti
2. **Raznolike metode učenja** - razvoj vještina (kognitivnih, komunikacijskih i vještina odupiranja negativnom ponašanju); naglasak na direktnom iskustvu korisnika (igranje uloga, vježbanje naučenog ponašanja)
3. **Dostatno trajanje** - više sati rada, odnosno kontakata s korisnicima; dostatno trajanje s obzirom na razinu rizika; osigurano praćenje i podržavanje
4. **Baziranost na teoriji** - znanstvena opravdanost ili logička podloga programa
5. **Pozitivni odnosi** - podržavanje snažnih, stabilnih i pozitivnih odnosa
6. **Vremenska usklađenost** - razvojna prikladnost (intelektualna, kognitivna i socijalna); program cilja na rizične čimbenike prije nego što se razvije problem u ponašanju
7. **Socijalno-kulturalna prikladnost** – program je kulturalno prikladan i relevantan korisnicima
8. **Evaluacija rezultata** - evaluacija ugrađena u proces implementacije programa; evaluacija procesa i evaluacija učinka
9. **Educirano osoblje** – program sadržava posebne edukacije o programu i metodama koje se u njemu koriste.

Prevenzijska istraživanja koja su se bavila istraživanjem učinkovitih programa i načelima učinkovitosti dolaze do zaključka da su pristupi usmjereni na pojedinačna ponašanja ili na pojedinačne rizike i zaštite manje učinkoviti nego pristupi koji u obzir uzimaju kompleksnost pojave rizičnih ponašanja, pa tako i ovisnosti, te njezine uvjetovanosti. Tako nastaju sveobuhvatni prevenzijski programi/strategije koje karakterizira (Weissberg i Shriver, 1996):

- **istovremeno** usmjerenje na mentalno, emocionalno, socijalno i fizičko zdravlje, a ne na jedan izlaz,
- temeljenost na **razvojno** prikladnim, **postupnim** uputama i vođenju (poučavanju),
- jačanje **kompetencija** koje cilja na korisnikove kognitivne, emocionalne i ponašajne vještine i vrijednosti,
- učinkovito poučavanje uz korištenje **metoda** kojima se osigurava aktivno sudjelovanje korisnika, ističe pozitivno ponašanje i drukčiju perspektivu komunikacije sudionika,
- postojanje **višerazinskih** intervencija u kojima sudjeluju sva okruženja (npr. za školu: vršnjaci, roditelji, škola i članovi zajednice stvaraju okruženje učenja),
- postojanje **sustavne** strategije i javne politike na višim administrativnim razinama koje će podupirati implementaciju i institucionalizaciju programa.

U prikazu ispod nalazi se primjer sveobuhvatne strategije prevencije ovisnosti prema EMCDDA. Iz prikaza je vidljivo da sveobuhvatna strategija u obzir uzima programe/strategije u okruženju, **programe univerzalne, selektivne i indicirane prevencije i to u svim okruženjima – zajednici, školi i obitelji**. Svaka zajednica treba graditi svoju sveobuhvatnu strategiju popunjavajući prikazane kućice programima koji poštuju načela učinkovitosti i dokazuju svoj učinak na prevenciju ovisnosti.

Tablica 1. Prikaz sveobuhvatne strategije prevencije ovisnosti prema EMCDDA

	strategije u okruženju	univerzalna prevencija	selektivna prevencija	indicirana prevencija
Zajednica	Zakoni o prodaji/kupnji, porezi	intervencije u prostoru korištenja slobodnog vremena	Intervencije za mlade počinitelja KD-a, mlade koji eksperimentiraju	“follow up” intervencije za djecu s ADHD sy., depresijom
Škola	školska politika/ozračje, strategije promicanje zdravlja	intervencije u nižim razredima OŠ	Intervencije za učenike s akademskim ili socijalnim problemima	intervencije za učenike s ADHD sy.
Obitelj	edukacije o načinima odgoja	intervencije namijenjene svim roditeljima	Intervencije za obitelji u riziku	pomoć obitelji s djecom u riziku

2. **Planiranje programa prevencije i evaluacije**

Program je skup aktivnosti planiranih za postizanje specifičnih ciljeva u određenom razdoblju (Prevention Term Glossary⁸).

Osnovni koraci planiranja i razvoja programa prevencije jesu:

1. Procjena potreba i identifikacija osnovnog cilja
2. Identifikacija resursa i ograničavajućih čimbenika
 - a. važno je osigurati da se planiranje provodi “s ljudima”, a ne “za ljude”
3. Određivanje ciljeva
 - a. osnovni cilj se “razbija” na manje, radne dijelove oko kojih se razvijaju program i aktivnosti
4. Osmišljavanje programa
 - a. usredotočuje se na metode i aktivnosti koje će dovesti do željenih rezultata
5. Implementacija programa
6. Evaluacija.

Svaki program može se razviti u obliku logičkog okvira koji sadržava sve vezano za sadržaj programa, implementaciju, evaluaciju i elemente važne za vođenje programa. **Logički okvir** je postupak u planiranju, izradi i vođenju programa. Njegovim korištenjem unapređuje se sistematičnost i logičnost planiranja i definiranja programskih ciljeva i odnosa među njima. Na taj način se:

- Provjerava jesu li postavljeni ciljevi ostvareni.
- Utvrđuje sve ono što je izvan projektnog okvira, a što može utjecati na uspjeh konkretnog projekta/programa.

8 http://preventionpartners.samhsa.gov/resources_glossary_p2.asp

- Osigurava osnova za pripremu izvedbenog plana.
- Stvara osnova za razvoj monitoring sustava i okvira za evaluaciju.

Logički okvir programa razvija se u dvije faze (Forčić, Novota, 2004):

I. Faza analize

- 1. korak:** analiza dionika – identificiranje grupa, ljudi i institucija koje će biti pod utjecajem projekta ili koje će utjecati na projekt; uočavanje njihovih glavnih problema, prepreka i mogućnosti
- 2. korak:** analiza problema – oblikovanje problema, određivanje uzroka i posljedica i veza među njima te izrada problemskog stabla
- 3. korak:** analiza ciljeva – razvijanje ciljeva iz prepoznatih problema; identifikacija grupe ciljeva i određivanje projektne strategije

II. Faza planiranja

- 4. korak:** definiranje intervencijske logike/narativni dio – definiranje elemenata projekta, testiranje interne logike, formuliranje mjerljivih ciljeva
- 5. korak:** pojedinačno navođenje pretpostavki i rizika – identifikacija uvjeta koji će utjecati na provođenje projekta, ali koji su izvan kontrole voditelja projekta
- 6. korak:** određivanje indikatora – određivanje načina na koji će se mjeriti progres/napredovanje projekta, formuliranje indikatora, određivanje načina mjerenja
- 7. korak:** priprema rasporeda aktivnosti – definiranje međusobne ovisnosti aktivnosti; određivanje trajanja aktivnosti i raspodjela odgovornosti
- 8. korak:** priprema rasporeda troškova – što je potrebno za provedbu projekta, razvoj troškovnika, priprema detaljnog proračuna.

Putem navedenih faza izrade programa/projekta moguće je postaviti logički okvir programa koji sadržava sve potrebne informacije o programu – intervencijsku logiku, načine na koji će se moći potvrditi jesu li očekivani rezultati i ciljevi postignuti (pokazatelji uspjeha i učinka programa) te izvore iz kojih će se prikupiti podatci potrebni za evaluaciju procesa i učinka.

3. Standardi evaluacije

Evaluacija je put do znanstveno utemeljenih programa, a može se definirati kao sustavni, objektivni proces koji ima za cilj utvrđivanje uspjeha neke strategije ili programa u tome je li i u kojoj mjeri strategija/program ostvario svoje ciljeve i zadaće. Druga definicija kaže da je evaluacija programa pažljivo skupljanje informacija o programu ili nekim dijelovima programa s ciljem donošenja nužnih odluka o programu.

Pristup koji se koristi u procesu evaluacije uključuje kvantitativne i kvalitativne metode. Kako bi se uspješno mogao evaluirati pojedini program i ocijeniti njegova stvarna

učinkovitost, evaluacija mora biti planirana istovremeno kad se planiraju i programi i ona treba biti sastavni dio strateškog planiranja u svakom projektu. Ključna riječ u evaluaciji je evaluacijsko pitanje, a način na koji ćemo postaviti i naći odgovor na to pitanje ujedno može predstavljati i metodu za evaluaciju.

U odnosu na evaluacijsko pitanje postoji nekoliko razina evaluacije:

- Evaluacija strukture - koja izvještava o tome što se dogodilo tijekom provedbe programa (Je li program bio proveden po planu?)
- Evaluacija rezultata – koja izvještava i daje odgovor do koje su mjere postignuti specifični ciljevi programa (Koliko je mladih ljudi spriječeno od daljnjeg korištenja alkohola ili droga?)
- Evaluacija utjecaja - utvrđuje ima li program utjecaja izvan izravnih sudionika programa (Koji je bio utjecaj programa na ostale škole ili zajednice?).

Evaluaciju u najširem smislu dijelimo na unutarnju i vanjsku, procesnu i evaluaciju ishoda, zatim na **formativnu evaluaciju** koja se koristi pri donošenju odluka o politici ili programu i usmjerena je na poboljšanje i razvoj te politike ili programa, te **sumativnu ili zaključnu evaluaciju** koja se koristi za ocjenjivanje učinkovitosti programa i pružanje informacija o tome zašto bi neki program mogao ili ne bi mogao funkcionirati.

Procesna evaluacija i evaluacija ishoda su osnovne vrste evaluacije, a njihovi rezultati omogućavaju i **ekonomsku evaluaciju**, odnosno procjenu ekonomičnosti nekog programa.

- **Procesna evaluacija ili** analiza tijeka provođenja programa; odnosi se na kvalitetu provedbe projekta/programa, a opisuje se implementacija programskih aktivnosti i njihovo trajanje, obuhvatnost korisnika, te je li program ostvario svoje ciljeve u odnosu na ciljane skupine.
- **Evaluacija ishoda (učinka)** je proces kojim se određuje stupanj ostvarenja ciljeva projekta/programa u odnosu na postignute rezultate - njome se traži odgovor na pitanje: Koje je razlike na kraju provedbe napravio program u odnosu na početno stanje, odnosno početak provedbe.

Postoji još i programska evaluacija koja se odnosi na sustavno prikupljanje informacija kojima se odgovara na pitanja o karakteristikama, aktivnostima i ishodima (rezultatima) programa, a uključuje dizajn evaluacije, skupljanje podataka, analizu podataka, njihovu interpretaciju i izvještavanje (Bašić 2009.).

Kako bismo mogli znati što želimo postići u određenom području i postaviti evaluacijsko pitanje, moramo ponajprije odrediti i definirati potrebe u tom području te s obzirom na te potrebe pronaći moguće načine odgovora i intervencija koje će na najbolji mogući način zadovoljiti te potrebe. Premda ima velik broj programa prevencije ovisnosti i općenito velik broj programa usmjerenih smanjenju potražnje droga, postoji iznenađujući mali broj onih koji su istraženi ili su se pokazali učinkovitim, drugim riječima onih programa i projekata koji su evaluirani. Najčešći razlozi koji se spominju u stručnim krugovima, a koji su uzrokovali nedostatak evaluacije su: nedostatak interesa za evaluaciju, nedostatak znanja i stručnosti, strah od rezultata i troškovi. Naime, mnogi programi prevencije ovisnosti provode se kao ad-hoc odgovor na nastalu situaciju, a cilj im nije riješiti problem nego pokazati u javnosti da se nešto čini u tom području te postići medijsku vidljivost. Također, vrlo mali broj stručnjaka ima dovoljno znanja i stručnosti da bi mogli provesti valjanu evaluaciju, a znanstvene metode

i alati evaluacije monopoliziralo je nekoliko stručnih i znanstvenih institucija. Postoji također strah od toga što će pokazati rezultati evaluacije, odnosno strah što ako rezultati evaluacije pokazuju da je program neučinkovit. Napokon valjana evaluacija zahtijeva i dodatne troškove koji vrlo često nisu planirani u proračunu planera projekata. U novije vrijeme evaluacija je postala jedan od ozbiljnijih zahtjeva svakog programa koji ima za cilj pomoći smanjenju potražnje droga. Tako je i *Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama* koji je počeo s radom krajem 1995. kao jedan od svojih glavnih ciljeva naveo poboljšanje kvalitete aktivnosti za prevenciju procjenjivanjem najsuvremenijih primjera dobre prakse evaluacije u zemljama članicama Europske unije, promicanjem razvoja i poboljšanjem metodologije evaluacije.⁹

Kako danas u hrvatskoj preventivnoj praksi evaluacija još nije široko prihvaćena, važno je istaknuti koju dobit od evaluacije možemo imati (McNamara, 1998):

- Evaluacija programa pomaže razumjeti, potvrditi i povećati utjecaj programa.
- Evaluacija može identificirati snage i slabosti programa s ciljem njegovog poboljšanja.
- Evaluacija može utvrditi provodi li se program kako je zamišljeno.
- Potiče voditelje programa da razmišljaju o programu uključujući i ciljeve, kako ih postići i kako će znati jesu li ih postigli ili ne.
- Rezultat evaluacije su novi podatci ili potvrđeni prijašnji rezultati evaluacije koji se mogu koristiti pri promoviranju programa.
- Evaluacija omogućuje usporedbu između programa (pogotovo kada se odlučuje koje programe treba "ukinuti" ili ne).

Unutar svakog procesa planiranja evaluacije potrebno je učiniti neke osnovne korake (*Prikaz Okvir za evaluaciju programa, CDC, 1999*). Ponajprije potrebno je **uključiti sve** zainteresirane strane, odnosno sve one koji su na neki način uključeni u program ili na koje program utječe.

Nakon što se odredi koga je sve potrebno uključiti u evaluaciju programa važno je **opisati program** u kojem će se prikazati

1. potrebe korisnika na koje je program odgovarao, zatim
2. provedene aktivnosti,
3. očekivani rezultati,
4. resursi korišteni za izvođenje programa i na kraju
5. faze provođenja programa te
6. kontekst u kojem se program implementirao.

Na temelju detaljnog opisa programa moguće je stvarati **plan evaluacije** koji sadržava

1. svrhu evaluacije,
2. opis i popis korisnika evaluacije,
3. načine korištenja rezultata evaluacije,
4. evaluacijska pitanja te
5. metode prikupljanja i obrade podataka potrebnih za evaluaciju programa.

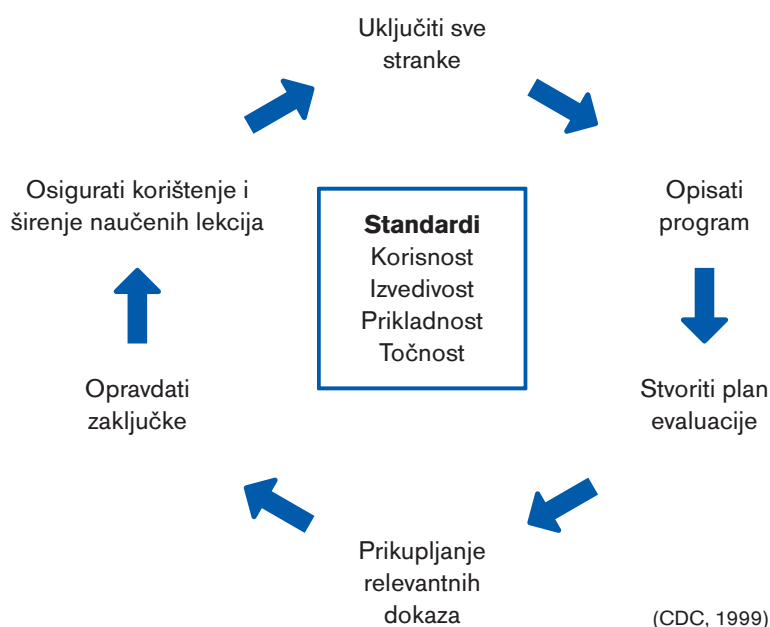
Nakon isplaniranog procesa evaluacije može se pristupiti **prikupljanju podataka** koji su potrebni za evaluaciju programa koje koristimo kao pokazatelje učinka i utjecaja programa u odnosu na postavljene ciljeve. Nakon što su određeni pokazatelji i izvori iz kojih će

⁹ Vidi u Evaluacija prevencije droga u Europskoj uniji, Monografija 1997. EMCDDA.

podatci biti prikupljeni provodi se prikupljanje kvalitativnih i kvantitativnih podataka. Prikupljeni podatci se zatim obrađuju kako bi bili kvalitetna podloga za **analize i interpretacije** ne temelju kojih će evaluacijski timovi/stručnjaci moći donijeti procjenu uspješnosti, učinka i utjecaja programa i same njegove primjene, te preporuke na temelju kojih se program može modificirati i unaprijediti te prilagoditi primjeni u novim okruženjima.

Vrlo je važno **koristiti rezultate evaluacije**, odnosno već u fazi planiranja evaluacijskog procesa predvidjeti moguće načine korištenja rezultata te osigurati njihovo stvarno korištenje u svrhu osiguranja kvalitete programa, njegove izvedivosti u drugim primjenama te održivosti programa. Rezultate evaluacije potrebno je kao povratnu informaciju prezentirati svima zainteresiranim i uključenim stranama na prilagođene načine, uvažavajući pritom osnovna etička načela. Rezultatima evaluacije može se osigurati i širenje programa te zastupanje programa pred ključnim ljudima koji donose odluke o programima u zajednici.

Okvir za evaluaciju programa

Osim navedenih koraka u planiranju i provođenju evaluacije, vrlo je važno uvažavati standarde evaluacije programa. Evaluacija mora biti **korisna**, odnosno voditelji programa i evaluatori osiguravaju da evaluacija omogućava informacije potrebne budućim korisnicima.

Osim toga, evaluacija mora biti **izvediva** što znači da je realna, racionalna, diplomatska i ekonomična.

Kao treći standard evaluacije navodi se **prikladnost** što znači da evaluacija mora biti izvedena (1) legalno u skladu s propisima i

(2) etički u skladu s potrebama i pravima svih onih koji su uključeni u evaluaciju i onih na koje će rezultati evaluacije eventualno utjecati.

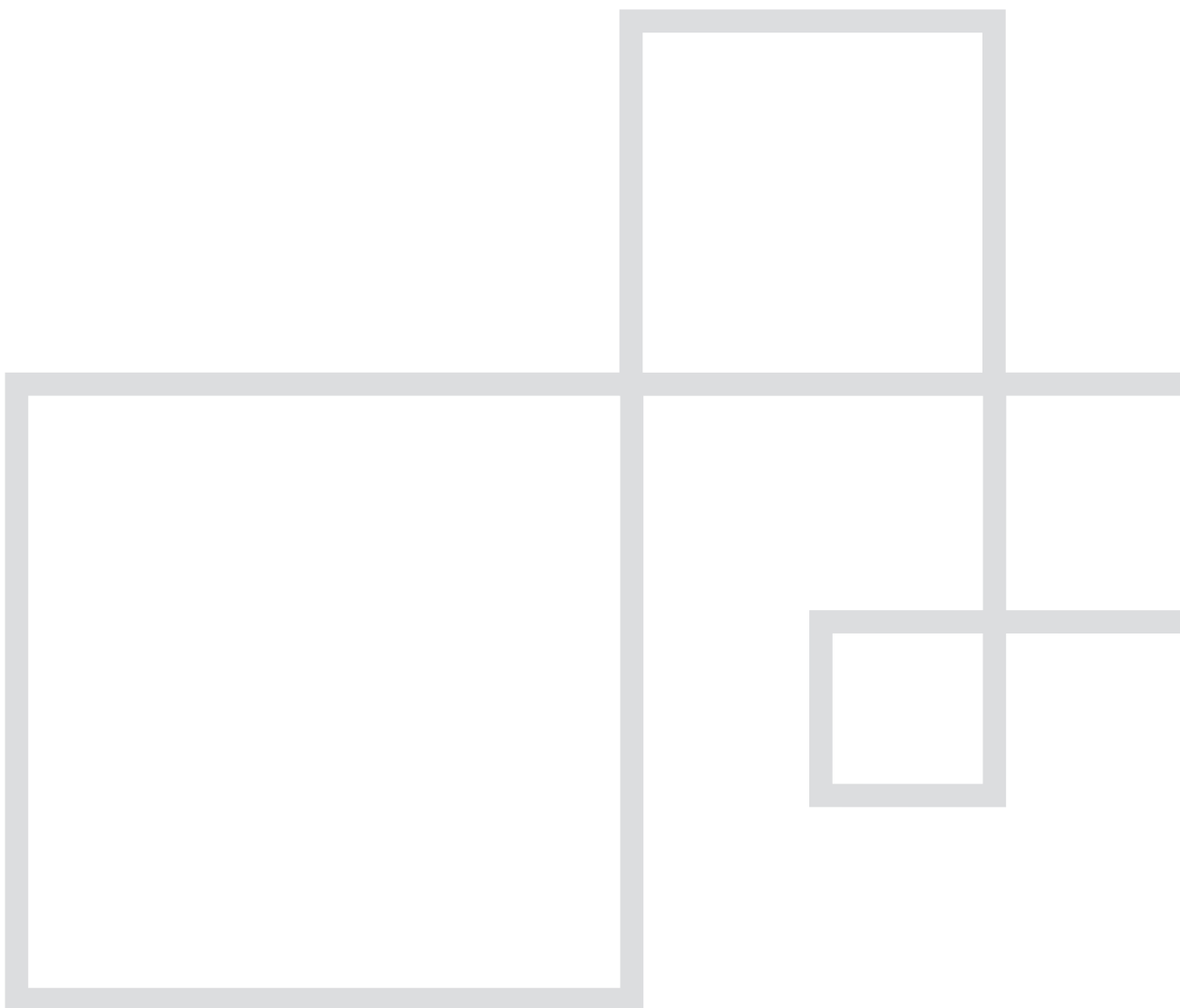
Važno je i osigurati da evaluacija bude **vjerodostojna** što podrazumijeva (1) transparentnost kriterija u procesu evaluacije, (2) korištenje točnih informacija i (3) primjenu relevantnih metodoloških i istraživačkih procedura pomoću kojih se utvrđuje vrijednost programa.

LITERATURA:

1. **Bašić, J.; Ferić Šlehan, M.; Kranželić Tavra, V. (2007):** Zajednice koje brinu. Model prevencije poremećaja u ponašanju: Strategijska promišljanja, resursi i programi prevencije u Istarskoj županiji. Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet i Istarska županija, Pula – Zagreb
2. **Bašić, J. (2009):** Teorije prevencije-prevenција poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih. Zagreb: Školska knjiga
3. **CDC (1999):** Framework for Program Evaluation in Public Health. MMWR 48, RR-11, Atlanta, Georgia
4. **ESPAD- The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD)** za 2003. i 2007. (Europsko istraživanje o pušenju, pijenju alkohola, uporabi droga i rizičnim čimbenicima među učenicima), (2004., 2009.). Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo
5. **Evaluacija prevencije droga u Europskoj uniji, Monografija 1997. Lisabon: EMCDDA**
6. **Forčić, G., Novota, S. (2004):** Uokvirite svoju ideju – priručnik o upravljanju projektnim ciklusom i izrada logičkog okvira, SMART, Rijeka
7. **Handbook Prevention, alcohol, drugs and tobacco (Europski priručnik za prevenciju pušenja, alkohola i droga) (1998)** Strassbourg: Pompidou group, Vijeće Europe
8. **Izvješće o provedbi Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe opojnih droga za 2004. (2005).** Zagreb, Ured za suzbijanje zlouporabe opojnih droga
9. **Izvješće o provedbi Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe opojnih droga za 2005. (2006).** Zagreb, Ured za suzbijanje zlouporabe opojnih droga
10. **Izvješće o provedbi Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe opojnih droga za 2006. (2007).** Zagreb, Ured za suzbijanje zlouporabe opojnih droga
11. **Izvješće o provedbi Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe opojnih droga za 2007. (2008).** Zagreb, Ured za suzbijanje zlouporabe opojnih droga
12. **Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe opojnih droga za 2006.-2012. godinu (2006)** Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe opojnih droga
13. **Nacionalni program za mlade od 2009. do 2014. godine (2009),** Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti Republike Hrvatske
14. **Nation, M., Crusto, C., Wandersman, A., Kumpfer, K. L., Seybolt, D., Morrissey-Kane, E., Davino, K. (2003):** What works in prevention: Principles of Effective Prevention Programs. American Psychologist, 58, 449-456
15. **National Institute of Drug Abuse NIDA (2003) "Preventing Drug Use among Children and Adolescents: A Research- Based Guide for Parents, Educators, and Community Leaders, Second Edition",** www.drugabuse.gov/Prevention/Preopen.html (posjećeno 27. studenog 2003)

16. **Pratt, C.C, Hernandez, R.** (2003): Building Results through Community Mobilization: From Wellness Goals to Community Outcome for Oregon's Children, Youth and Families. Oregon State University. Oregon
17. **Sakoman, S.** (2009) Školski program prevencije ovisnosti, Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje
18. **Weissberg, R.P., Shriver, T.P.** (1996): School-Based Prevention Programs: A Comprehensive Strategy. Spotlight on student Success, No.113. Mid-Atlantic laboratory for Student Success, Philadelphia, PA.
19. **Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi** (NN 87/08)
20. **Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe** (NN 63/08)
21. **Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja** (NN 63/08)
22. **Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja** (NN 63/08)
23. **Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju** (NN 123/03, , 105/04, 174/04, 2/07 Odluka USRH, 46/07 i 45/09)

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za suzbijanje zlouporabe droga